

**ДУХНОВИЧІ І ГЕРБЕРИ:
ПОХОДЖЕННЯ ТА ІСТОРІЯ РОДИН НАРОДНОГО БУДИТЕ-
ЛЯ КАРПАТСЬКИХ РУСИНІВ
АЛЕКСАНДРА ДУХНОВИЧА***

Володимир Фенич,

кандидат історичних наук, доцент,

*доцент кафедри модерної історії України та зарубіжних країн, ко-
ординатор Науково-дослідного центру історично-релігійних студій
«Логос», ДВНЗ «Ужгородський національний університет»,*

Ужгород, Україна

E-mail: volodymyr.fenyuch@uzhnu.edu.ua

<https://orcid.org/0000-0003-0003-8511>

При незліченному числі праць про життєвий і творчий шлях різних відомих, визначних та видатних діячів минулого всі вони насамперед були чиймись дітьми і онуками, братами і сестрами, чоловіками і дружинами, батьками, дідусями і бабусями, родичами... Таким був і залишається Александр Духнович (1803–1865)¹ – один із трьох найвизначніших карпатських русинів² за всю історію цього народу³. Саме родинам народного будителя – Дух-

¹* В цьому дослідженні не йтиметься про постать самого Александра Духновича, його життя та багатогранну діяльність. Дана публікація є частиною авторської монографії, рукопис якої здано до друку під назвою: *Етноарх: провідник карпатських русинів Пряшівської та Мукачівської єпархій Австрійської імперії Александр Духнович (1803–1865)*. 250 с. У даній публікації автор дотримується оригінальних назв імені і прізвища Духновича та інших його родичів як їх повсюди названо в офіційних документах та як вони самі себе називали.

² Іншими двома були і залишаються – мукачівський єпископ Андрій Бачинський (1732–1772–1809) та прем'єр-міністр Подкарпатської Русі і президент одноденної незалежної держави Карпатської України греко-католицький священник Августин Волошин (1879–1938–1945).

³ Найповніші наративи з історії карпатських русинів та Карпатської Русі див.: *Encyclopedia of Rusyn History and Culture*, Co-editor: Paul Robert Magocsi with Ivan Pop and author of 524 entries and 13 maps. Revised and expanded edition. Toronto – Buffalo – London: University of Toronto Press, 2005, ix, 569 p., 13 maps, 11 illustrations; *Енциклопедія історії та культури карпатських русинів*, Укладачі: Павло Роберт Магочій та Іван Поп; заг. ред. Павла Роберта Магочія; пер. з англ. Надії Кушко; ред. укр. вид. Валерій Падак; вип. ред. Лариса

новичам по батьківській гілці та Герберам по материнській гілці і буде присвячено дане дослідження.

Першоджерела та історіографія

Говорячи про походження Духновичів і Герберів та усіх їхніх нащадків між дослідниками не має однастайності. Єдиним «твердим фактом» (якщо такі взагалі можливі в історії) є те, що Александр Духнович народився другою дитиною від батька Василя Духновича та матері Марії Гербері і став останнім представником з роду Духновичів по чоловічій лінії. Всі інші відомості про родини Духновичів і Герберів як до, так і після народження їхньої другої дитини Александра, істотно розходяться між собою, важко піддаються верифікації, що призвело до різночитань його життєвого і творчого шляху між духновичезнавцями.

Шануючи внесок кожного із дослідників життя і діяльності етнарха карпатських русинів в Угорщині¹, спробую і я розібратися в генеології Александра Духновича на підставі першоджерел та існуючої історіографічної спадщини.

Такими першоджерелами є: 1) «Album – дружньої Записки А. Духновичу від друзів собору-крилошан Пряшівської єпархії 1853 р.»²; 2) мемуари відомі під назвою «Записки». Таких є три:

Ільченко. Ужгород: Видавництво В. Падяка, 2010, XXXII + 856 с., 13 мап, 1150 ілюстрацій; MAGOCSI Paul Robert. *With Their Backs to the Mountains. A History of Carpathian Rus' and Carpatho-Rusyns*. Budapest – New York: Central European University Press, 2015, 544 p., 34 maps, 6 tables, 102 illustrations; MAGOCSI Paul Robert. *Chrbtom k horám. Dejiny Karpatskej Rusi a karpatských Rusínov*. Prešov: Vydavateľstvo UNIVERSUM-EU, 2016, 596 s., 34 maps, 6 tables, 144 illustrations; MAGOCSI Paul Robert. *Carpathian Rus'. A Historical Atlas*. Distributed by the University of Toronto Press for the Chair of Ukrainian Studies University of Toronto, 2017, 80 p., 34 maps, index; MAGOCSI Paul Robert. *Karpatská Rus. Historický atlas*. Prešov: Vydavateľstvo Prešovskej univerzity v Prešove, 2022, 94 s.

¹ *Етнарх* походить від грецького слова *ἐθνάρχη* – етнархос, що означає «начальник племені», «глава народу». 63 р. до Р. Хр. префект Сирії, полководець Гней Помпей Великий (106–48 рр. до н. е.) оголосив Юдею провінцією Римської республіки. Юдейському царю Гіркану II Хасмоней він присвоїв звання «етнарха» (начальника племені / народу) і першосвященника, але не дозволив іменуватися царем: *Учебник еврейской истории для школ и самообразования: в трех частях, Часть II. По-библейская история на Востоке*, 9-е издание, Составил: ДУБНОВЪ С. М. Санкт-Петербург: Типография т-ва «Общественная Польза», 1912, с. 37–41.

² *Album. Приятный Памятникъ, или Дружественная Записка Александру Духновичу, Собора Крылошанъ Пряшовскаго Сочлену 1853. Отъ Друзей, ДУХНОВИЧ Олександр. Твори, В 4-х*

1) «Записка Александра Духновича 1858» (378 рукоп. стр.), що містить матеріали автобіографічного характеру, спогади, нотатки про різні події з червня 1858-го до кінця 1861-го р.; 2) «Записка Александра Духновича. Отъ года 1861» (168 рукоп. стр.), що містить нотатки за 1861–1864 рр.; і 3) «Записка Александра Духновича. 1863» (169 рукоп. стр.), яка охоплює его-матеріал за 1863–1864 рр.¹; 3) заповіт (тестамент), укладений А. Духновичем у 1857 р.²; 4) додаток до заповіту, укладеного ним 23 лютого 1862 р. та малий додаток до заповіту, укладений ним 23 листопада 1864 р.³; 5) Автобіографія⁴ та Коротка біографія, написані А. Духновичем до 1865 р.⁵; 6) виписки із церковно-парафіяльних метрич і шематизмів Мукачівської та Пряшівської греко-католицьких епархій авторства Іштвана Бендаса 1999 р.⁶, Петера Борзи і Юрая Градоша (б. р. в.)⁷ та Аніти Мароші і Іштвана Мароші 2023 року⁸.

томах, Том 4, Упоряд.: О. Рудловчак. Ужгород: Гражда, 2019, с. 386–387, 435–436.

¹ Олександр Духнович (1803–1865). *Бібліографічний покажчик*, Укладачі: О. Д. Закривидорога, Г. К. Ковальчук, В. В. Коллар, О. Г. Люта, Л. О. Мельник, М. Ю. Рушак, Т. В. Туренко. Ужгород: Патент, 1995, с. 66–67.

² [ДУХНОВИЧ А.]. *Во ім'я триєдиного Бога. Амінь [Заповіт]*, Пер. з лат. Ю. Сака, Дукля. Пряшів, 1992, № 5, с. 51–53. Пор.: [Заповіт]. *Во ім'я триєдиного Бога. Амінь*, Духнович О. В. Вибрані твори, Упоряд., вст. ст., підг. текстів та прим. Д. М. ФЕДАКИ. Ужгород: ВАТ «Видавництво «Закарпаття», 2003, с. 523–526.

³ Заповіт Олександра Духновича, Вст. ст. Олени РУДЛЮВЧАК // Дукля, Пряшів, 1992, № 5, с. 49–51. Пор.: [Заповіт]. *Во ім'я триєдиного Бога. Амінь*, Духнович О. В. Вибрані твори..., Упоряд., вст. ст., підг. текстів та прим. Д. М. ФЕДАКИ..., с. 526–529.

⁴ DUCHNOVICS Alexander. *Autobiographia* = ДУХНОВИЧЬ Александръ. *Автобіографія*, Пер. укр. А. Дідика. Ужгородъ: Книгопечатня «Свобода» в Ужгородѣ, 1928. 19 с. [Текст лат. і укр. мовами]. Пор.: DUCHNOVICS Alexander. *Autobiographia* = ДУХНОВИЧЬ Александръ. *Автобіографія*, Пер. укр. мовою Юрія Сака, Духнович Олександр. Твори. В 4-х томах. Том 3. Вид. перше, Упоряд., вступ. нариси, приміт., комент. та словн. О. Рудловчак. Братіслава: Словацьке педагогічне видавництво, Відділ української літератури в Пряшеві, 1989, с. 383–391, 391–400; ДУХНОВИЧ Олександр. *Автобіографія*, Духнович О. В. Вибрані твори, Упоряд., вст. ст., підг. текстів та прим. Д. М. Федаки..., с. 512–522.

⁵ *Краткая Биография Александра Духновича, Крылошана Пряшевского, им самим написанная*, Вступ. замітка: Степана ДОБОША, Дукля. Пряшів, 1963, Чис. 3, с. 82–85. Пор.: *Краткая Биография Александра Духновича, Крылошана Пряшевского, им самим написанная*, Духнович Олександр. Твори. В 4-х томах. Том 3. Вид. перше..., с. 401–406.

⁶ BENDÁSZ István. *Részletek a Munkácsi Görög Katolikus Egyházmegye történetéből*. Ungvár: Kiadja a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség, 1999. 307 old.

⁷ *Historický schematizmus farností Prešovskej metropolie. Prešovská archieparchia*, Eds. BORZA Peter – GRADOS Juraj. Prešov: Petra, 2016. 767 s.

⁸ MOROSI István – MOROSI Anita. *A történeti Munkácsi Görögkatolikus Egyházmegye papi*

Найбільша проблема з першоджерелами полягає в тому, що збережена метрична книга парафії в с. Тополя, де народилися більшість Духновичів включно з Александром (1710?–1803), крім першого їхнього предка, який мав прізвище Черкайській / Черкаській, існує лише з 1821 р., тоді як давня книга, як твердить Ніколай Бескид (1934), згоріла під час пожежі¹. Але Духновичі після 1805 р. вже жили не в Тополі, а в с. Стащині / Стакчині, де і належить шукати їхніх дітей в метричних книгах. Метрика в Стащині почала вестися батьком Александра – о. Василем Духновичем з 1812 року (*Matrica Vart. Copulatorum 1812 – 1834. Defunctorum 1812 – 1832*)².

Історіографічна спадщина духновичезнавства пов'язана з: 1) першими біографічними нарисами про А. Духновича авторства Анатолія Кралицького і Йосифа Ливчака (1865), в яких вперше опубліковано легенду про московське князівське походження родини Духновичів³; 2) біографією А. В. Духновича авторства Фьодора Арістова (1916)⁴; 3) першого фундаментального нарису присвяченого пам'яті А. Духновича авторства о. Августина Волошина (1923)⁵; 4) першої і єдиної книги про родину Духновичів авторства Ніколая Бескида (1934)⁶; 5) короткої статті про походження роду

névtára = МАРОШІ Іштван – МАРОШІ Аніта. Іменний довідник священників історичної Мукачівської Греко-Католицької Єпархії. Ужгород: Видавництво «Карпати», 2023. 1092 с.

¹ БЕСКИДЪ Н. А. *Духновичи*. Гомстедь, Па.: Издание редакції «Американского русского вѣстника», 1934, с. 27.

² БУРАЛЬ Мирослав. *До генеології Олександра Духновича*, Науковий збірник музею українсько-руської культури у Свиднику, Випуск 23: Олександр Духнович і наша сучасність (Матеріали міжнародної наукової конференції, Пряшів, 20-21 червня 2003 р.), Гол. ред.: Мирослав Сополига; Упоряд.: Микола Мушинка та Мирослав Сополига. Братислава, 2005, с. 33.

³ К. и Л. [КРАЛИЦЬКИЙ А., ЛИВЧАК Й.]. *Александръ Духновичъ, крылошанинъ Пряшевскій*, Золотая Грамота: Иллюстрированное письмо для поучения и забавы: Прилога до «Страхопуда», Изд. и отв. ред. Юсифъ Ливчакъ. Вѣдень: Типомъ Л. Соммера, 1865, Ч. 7, с. 55–56; КРАЛИЦЬКИЙ Анатолій. *Александръ Васильевъ Духновичъ, Крылошанинъ Пряшевскій: Биограф. нарис. Мѣсяцословъ на годъ 1866 для русскихъ угорскія краины*, Сост. А. Кралицкий, В. Кимакъ. Ужгородъ, 1865, с. 47–50.

⁴ АРИСТОВЪ Ф. Ф. *Александръ Васильевичъ Духновичъ*, Аристовъ Ф. Ф. Карпато-русскіе писатели. Изслѣдование по неизданнымъ источникамъ: Въ трехъ томахъ, Томъ первый. Москва, 1916, с. 49–61.

⁵ ВОЛОШИН Августин. *Памяти Александра Духновича*. Ужгородъ: Книгопечатня «Викторія», 1923. 31 с.

⁶ БЕСКИДЪ Н. А. *Духновичи*. Гомстедь, Па.: Издание редакції «Американского русского вѣстника», 1934. 127 с.

А. Духновича авторства Івана Панькевича (1935)¹; 6) ґрунтового нарису про життя і діяльність А. Духновича авторства Олени Рудловчак (1968)²; 7) генеологічної розвідки про А. Духновича авторства Мірослава Бурала із рідного села народного будителя Тополі (2005)³; 8) дослідження про життя і творчість А. Духновича авторства Валерія Падяка (2023)⁴; 9) мого скромного доробку про служителя Бога і народу А. Духновича (2023)⁵.

У духновичезнавців дуже суттєві «прогалини» щодо ряду важливих питань його предків і його родини: 1) хто був першим Духновичем – Петро чи Василь?; 2) хто була бабуся Александра Духновича по лінії матері Марії Гербері – Сузанна Невицька чи Юліанна Добрянська?; 3) скільки було дітей у батьків Александра – Василя та Марії Духновичів: 8, 10, 11 чи 12?; 4) чому з родичами по материній лінії Александр Духнович ніколи не підтримував зв'язків?; 5) кого з родичів згадав, а кого не згадав у заповіті (тестаменті) Александр Духнович?; 6) хто з родичів пережив Александра Дух-

¹ ПАНЬКЕВИЧ Іван. *Походження роду Александра Духновича*, Науковий збірник товариства «Просвіта» в Ужгороді за 1935 р. Ужгород, 1935, Рочник XI, с. 183–184.

² РУДЛОВЧАК Олена. *Олександр Духнович. Життя і діяльність*, Духнович Олександр. Твори. В 4-х томах. Том 1, Редколег.: Ю. Бача, П. Бунганич, М. Грищенко, Й. Дзєндзелівський, В. Микитась, Ф. Науменко, М. Ричалка, О. Рудловчак. Братислава: Словацьке педагогічне видавництво, Відділ української літератури в Пряшеві, 1968, с. 15–168.

³ БУРАЛЬ Мірослав. *До генеології Александра Духновича*, Науковий збірник музею українсько-руської культури у Свиднику, Випуск 23: Олександр Духнович і наша сучасність (Матеріали міжнародної наукової конференції, Пряшів, 20-21 червня 2003 р.), Гол. ред.: Мірослав Сополіга; Упоряд.: Микола Мушинка та Мірослав Сополіга. Братислава, 2005, с. 33–40.

⁴ ПАДЯК Валерій. *Є така нація – Русини! На знамость всім і кождому першій тоті слова прорік Александр Духнович*, Александр Духнович. «Моя ліра і кимвал»: поезія, проза, драматургія, Видання вшорив і тексти транслітеровав Валерій Падяк. Будапешт, 2022, с. 11–36.

⁵ ФЕНИЧ Володимир. *Служитель Бога і народу: формування релігійної та національної ідентичності Александра Духновича від батьківської хати до каноніка капітули Пряшівської єпархії (1803–1844)*, Александр Духнович – письменник, педагог, священник, діяч культури та освіти (1803–1865): Матеріали симпозиуму, присвяченого 220-й річниці від дня народження Александра Духновича (22 квітня 2023 року, м. Ужгород), Під заг. наук. ред. проф. М. Токаря; відп. за вип. Ю. Герцог. Ужгород: РІК-У, 2023, с. 10–30; ФЕНИЧ Володимир. *Служитель Бога і народу: формування релігійної та національної ідентичності Александра Духновича від каноніка капітули Пряшівської єпархії до народного будителя «підгорянських русинів (1844–1865)*, Александр Духнович – письменник, педагог, священник, діяч культури та освіти (1803–1865): Матеріали симпозиуму, присвяченого 220-й річниці від дня народження Александра Духновича (22 квітня 2023 року, м. Ужгород), Під заг. наук. ред. проф. М. Токаря; відп. за вип. Ю. Герцог. Ужгород: РІК-У, 2023, с. 99–141.

новича?; 7) що нам відомо про кров Духновичів у інших підкарпатських родинах.

На підставі церковно-парафіяльних метрик, єпархіальних описів, єпископських візитацій, переписів, каталогів та шематизмів Мукачівської єпархії (1771) і створеної з неї Пряшівської єпархії (1818), а також наукового доробку духновичезнавців про Духновичів та Герберів, спробую скласти їхній родинний колективний портрет.

Які згадки залишив про свою родину

Александр Духнович (1853, перед 1865) та зробив їх публічними у своїй версії Анатолій Кралицький (1865)

Питання про родину Духновичів вперше публічно було порушено самим Александром за кілька років до смерті. Про Герберів, родину своєї матері Марії, Александр нічого не писав. Духновичезнавці пішли таким самим маскулінним шляхом: досліджували та описували лише (або лише) чоловічу гілку родини народного будителя. На жаль і тут поки що переважає та сама хвороба, що й у всіх інших історіях: вона має лише (або лише) чоловіче обличчя.

Крім парафіяльно-єпархіальної документації, яку чемні парахи та єпископські канцеляристи старанно (чи ні) вели щодня, першу інформацію від Александра Духновича про свою родину зустрічаємо в такому джерелі як «Album. Приятный Памятникъ, или Дружественная Записка Александру Духновичу, Собора Крылошанъ Пряшовскаго Сочлену 1853. Отъ Друзей»¹. В цьому «его-документі» уже відомий народний будитель карпатських русинів згадує покійними вісім своїх братів і сестер: Адама (?–1809), Андрія (?–1811), Афанасія (?–1818), Марію (?–1819), Анастасію (?–1820), Антонія (?–1821), Сузанну (?–1829, померла як Невицька – за прізвиськом чоловіка) і Анну (?–1850). До аналізу та оцінки цієї інформації А. Духновича я повернуся в тому місці цього тексту, де буде йтися про його братів і сестер.

Хронологічно другим джерелом про родину Духновичів ста-

¹ *Album. Приятный Памятникъ, или Дружественная Записка Александру Духновичу, Собора Крылошанъ Пряшовскаго Сочлену 1853. Отъ Друзей...*, с. 386–387, 435–436. Пор.: ПАДЯК Валерій. Є така нація – Русини!., с. 12.

ла його «Коротка біографія» написана ним до 1865 р., щоправда яка була вперше опублікована аж у 1963 р. в Пряшеві Степаном Добошем¹. Припускаю ця сама «Коротка біографія» (або якась її частина) лягла в основу першого біографічного нарису про А. Духновича авторства Анатолія Кралицького та Йосифа Ливчака, що вийшов друком у двох варіантах у Відні та в Ужгороді ще в рік смерті народного будителя (1865)². Тут було вперше опубліковано сімейну таємницю про походження родини Духновичів із Москви від князів Черкайських, яку восени 1816 р. (на другий день після смерті Василя Духновича) розповів 12-річному Александру його 70-річний дід Дмитро. Обставину публікації цієї інформації А. Кралицький пояснює таким чином: *«Предание тое весьма замечательное. Хотя оно хранилось до сих пор jako тайна фамилияная, то мы однакож отважаемся нынѣ при обстоятельстве, что родина Духновичей з нашим Батьком Александром выгасает, уже для самой исторической цѣнности оное здѣсь обнародовити. Повѣріе тое передаем тыми же словами, которыми передал его послѣдній раз дідо внуку»*³.

Зі слів А. Кралицького, начебто опертих на слова А. Духновича, які будитель наводив по пам'яті після півстоліття з того часу, коли їх почув з вуст свого 70-річного дідуся, впливає, що йому (дідові Александра) розповіли про *«исход нашей фамилии, ибо батюшка и дядя мой мнѣ сказал, да и повелѣл под анафемой передати своѣм наследникам все, что касается нашего рода; нынѣ слыши и храни моѣ слова: предок наш походил из Москвы, и он не назывался Духновичем, но был из великой фамилии нынѣшних князей Черкайских»*⁴. Далі по тексту зміст його наступний: після придушення московським царем Петром І бунту стрільців їхній капітан Черкайській разом із Гербером, Бри-

¹ *Краткая Биография Александра Духновича, Крылошана Пряшевского, им самим написанная*, Вступ. замітка: Степана ДОБОША., с. 82–85. Пор.: *Краткая Биография Александра Духновича, Крылошана Пряшевского, им самим написанная*, Духнович Олександр. Твори. В 4-х томах, Том 3., с. 401–406.

² К. и Л. [КРАЛИЦЬКИЙ А., ЛИВЧАК Й.]. *Александръ Духновичъ, крылошанинъ Пряшевскій...*, с. 55–56; КРАЛИЦЬКИЙ Анатолій. *Александръ Васильевъ Духновичъ, Крылошанинъ Пряшевскій: Біогр. нарис...*, с. 47–50. Пор.: *Александр Духнович, крылошанин Пряшевский*, КРАЛИЦЬКИЙ Анатолій. Твори..., с. 339–342.

³ Цит. за вид.: *Александр Духнович, крылошанин Пряшевский*, КРАЛИЦЬКИЙ Анатолій. Твори..., с. 339.

⁴ Там само, с. 339–340.

люю та іншими бунтівниками врятував своє життя втечею через Польщу до Угорщини, поселившись на Бескидах в селі Тополя, де прийняв ім'я Духнович. Далі, щоб вижити, він шукав собі засобів для існування, «и принял при бывшей там деревяной церкви чин дячка, ибо о учителях тогда еще и слова не было слышати». Невдовзі про вченість тополяньського дяка розійшлася слава, «он стязался с священниками, которїи тогда мало учени были», після чого «всі священники з протопопом совітовали єму, чтоб, женившись, дал ся посвятити в попа. Так и сталось; он женился з дочерью одного священника, пойшол до Мукачева к Владиці и без всякой перепоны посвящен в єрея и сей час назначен на попа Тополяньского, гдѣ под именем Духновича поповал ревностно, родил чад, которїи наследовали єму в поповствѣ, даже до послѣднего Василия Духновича, переселившегося в Стасчин»¹. Розмову з внуком дід закінчив такими словами: «Что я тебе, сын мой, говорил, то само передай и ты своїм потомкам, ибо то мнѣ – мой, а єму єго батюшка повелѣл; да так преданіе оно останется в нашем родѣ во вѣки». «Сын мой! Не забывай на Бога, молися єму и люби род свой руский; а хотя не богатый, то шастлив будеши, ибо будет тебе Бог благословити, а люди – любить...»².

У зв'язку з вище наведеними обставинами появи сімейної таємниці Духновичів у публічному просторі та з огляду на те, що вона звертає на себе увагу майже всіх духновичезнавців донині, в цьому місці зупинюся лише на кількох обставинах, які залишилися поза увагою усіх дослідників.

По-перше. Александру Духновичу на момент похоронів свого батька було не 12, як пише А. Кралицький, а 13,5 років, а його дідові Дмитру Духновичу – не 70, як начебто розповідає або пише сам А. Духнович, а 79 років. Така неуважність з боку «К. і Л.» (А. Кралицького і Й. Ливчака) щодо датування років Александра та його діда Дмитра станом на час їхньої розмови 26 жовтня (5 листопада за

¹ Інші назви цього села – Стачин. Стасчин. Цит. за вид.: *Александр Духнович, крылошанин Пряшевский*, КРАЛИЦЬКИЙ Анатолій. Твори..., с. 340.

² *Краткая Биография Александра Духновича, Крылошана Пряшевского, им самим написанная*, Вступ. замітка: С. Добоша..., с. 82; Цит. за: К. и Л. [КРАЛИЦЬКИЙ А., ЛИВЧАК Й.]. *Александр Духнович, крылошанин Пряшевский...*, с. 55–56. Пор.: Александр Духнович, крылошанин Пряшевский, КРАЛИЦЬКИЙ Анатолій. Твори..., с. 339–342.

н. ст.) 1816 р., не може не насторожувати духовничезнавців. Справа в тому, що інформація про московське князівське походження народного будителя карпатських русинів пішла так би мовити «в люди» (публічний простір) саме завдяки публікації секретаря протоігумена ЧСВВ та наставника-учителя новиків-кандидатів у монашество в Мукачівському монастирі о. Анатолія Кралицького (автора оригінального тексту) і редактора літературного додатку часопису «Золота грамота» до віденського часопису «Страхопуд» Йосифа Ливчака (автора деяких коротких приміток)¹ одразу після смерті А. Духновича в тому ж 1865 році.

По-друге. Також належить брати до уваги той факт, що з того часу, коли дід розповів своєму онукові таємницю їхнього роду (осінь 1816 р.) і до того моменту, коли її по-пам'яті розповів Александр Духнович Анатолію Кралицькому (припускаю в 1863 р., про що мова піде трохи нижче), пройшло майже півстоліття. В обох випадках вік передачі (у 79 років) і отримання (у 13,5 років) інформації з одного боку та час її пригадання і публікації (через майже 50 років) суттєво впливають, як довів Пол Коннертон, на сприйняття, збереження та відтворення в пам'яті її достовірності².

По-третє. Так само не може не насторожувати дослідників той факт, що сам А. Духнович ані словом не обмовився про важливу таємницю в житті своєї родини в такому его-нарративі як Автобіографія, написану на латинській мові на початку 1860-х рр. (до її тексту повернуся нижче), а бо в інших особистих документах (Записках... тощо).

По-четверте. Дід Дмитро і онук Александр Духнович у версії першого біографа народного будителя Анатолія Кралицького говорять про шляхетне походження Духновичів «из великой фамилии нынешних князей Черкайских» (виділено мною – В. Ф.). У зв'язку з цим, хочу заявити, що жодних князів Черкайських (чи у пізнішій версії духовничезнавців Черкасських) ані у 1860-х, ані в цілому ХІХ ст. в Російській імперії не було!

¹ Александр Духнович, крылошанин Пряшевский, КРАЛИЦЬКЫЙ Анатолій. Твори..., с. 339 (примітка 1).

² Пор.: КОННЕРТОН Пол. *Як суспільства пам'ятають*, Пер. з англ. С. Шліпченко. Київ: Ніка-Центр, 2004. 184 с.

Московське походження Духновичів від князя Міхаїла Черкасского у версії Ніколая Бескида (1934)

Фьодор Арістов, молодий засновник Карпато-Русского Музея в Москві (1907), щойно закінчивши Московський університет (1912), у своїй успішній книзі «Карпато-руссіє писатели...», перший (і єдиний) том якої вийшов друком у Москві 1916 р.¹ (наступного року книга отримала премію Російської академії наук імені визначного вченого-славіста академіка Алексея Шахматова), тепло «підправив» версію Духновича-Кралицького. В Арістовій версії дискутоване місце викладено в минулому, а не теперішньому часі для Духновича-Кралицького, і «князі Черкайські» стають лише «відомою родиною Черкасскими». Дослівно: «Предокъ нашъ происходилъ изъ Москвы и не назывался тогда Духновичемъ, а былъ изъ извѣстной фамилии Черкасскихъ»².

Августин Волошин, який хронологічно наступним написав помітний в духновичезнавстві нарис присвячений пам'яті А. Духновича (1923), ані словом не згадав про його московське князівське походження.

На відміну від о. А. Волошина, автор найповнішої до сьогодні книжки про родину Духновичів, що побачила світ у 1934 р. в американському місті Гомстед (штат Пенсільванія), русофіл Ніколай Бескид, розвив концепцію щодо походження родини Духновичів від московських князів. Перше, що він зробив, це «уточнив» прізвище та ім'я прабадька Духновичів: замість безіменного в Александра Духновича і Анатолія Кралицького «князя Черкайского» та «извѣстной фамилии Черкасскихъ» у Фьодора Арістова тепер «з'явився» конкретний князь **Міхаїл Черкасскій**. У версії Н. Бескида, 1678 р. московський цар Фьодор Алексеєвіч Романов призначив князя М. Черкасского замість Томодановського (насправді Ромодановського – В. Ф.) головнокомандувачем московських військ у війні проти турків. Однак, після участі в бунті 600 стрільців 1689 р. проти нового московського царя Петра I під командуванням

¹ АРИСТОВЪ Ф. Ф. *Карпато-руссіє писатели. Изслѣдованіе по неизданнымъ источникамъ: Въ трехъ томахъ*, Томъ первый. Москва, 1916. 305 с.

² Там само, с. 50.

Фьодора Шакловітого князь Михайл Черкаський втік разом із Гербером і Брилою через Польщу до Угорщини, де поселився в кінці XVII ст. в с. Тополя під Бескидами¹.

Н. Бескид не бачив нічого дивного в тому, що московити / росіяни тікали в Угорщину через Польщу: в такий спосіб, на його думку, тут опинилися Яніцькій, Потьомкіни, що дістали титул Егерварі, Москаль, Рязанцев, зрештою, Матезонській, деякі солдати та офіцери із гусарських та драгунських полків, які чисельністю 12 тис. розквартирувалися в 1805 р. в Токаї, щоб допомогти Габсбургам протистояти Наполеону Бонапарту².

Волинське (=українське) походження Духновичів від Івана Панькевича (1935)

Рік після виходу в США книги Н. Бескида український мовознавець Іван Панькевич (1935) заперечив московське князівське походження Александра Духновича на тій підставі, що його прадідом назвав о. Андрія Духновича, який у канонічних візитаціях мукачівського єпископа Михайла Мануїла Ольшавського в 1751 р. наведений як священник парафії в с. Верхньому Мірошові, тоді як на парафії в с. Тополі в той час не було священника. І. Панькевич, правда, без жодного письмового доказу твердив, що Андрій Духнович прибув до Верхнього Мірошова з околиць Луцька на Волині, *«а там рід Духновичів не був рідкий в цім часі»*. Український вчений висунув твердження, що Андрій Духнович прибув сюди «з області Волиня»: *«Дякуючи ласкавости бібліотекаря Наукового Тов. ім. Шевченка у Львові Володимира Дорошенка та дра Богдана Барвінського, можу за ними подати документарне джерело, що згадує на Волині рід Духновичів ще на початку XVII століття»*. Неподавши однак ніякого «документарного джерела», І. Панькевич наприкінці коротенької статті зазначив, що романтика історії з князівським походженням надавала усьому роду більше поваги, тому дід і розповів Александру Духновичу історію про рід князів Черкаських³.

¹ БЕСКИДЬ Н. А. *Духновичи...*, с. 6–13.

² Там само, с. 13–14.

³ ПАНЬКЕВИЧ Іван. *Походження роду Александра Духновича...*, с. 183–184.

Дивно як такий авторитетний український мовознавець міг дійти до такого безглузкого висновку, адже сімейну тайну з 1816 р. (якщо взагалі така існувала) знав лише Александр Духнович. І. Панькевич своєю публікацією засвідчив, що не знав біографії народного будителя, який ніколи у своєму житті не користувався своїм «князівським походженням», щоб мати «більше поваги», а тим більше ним не користувався «увесь рід» Духновичів, який на момент публікації А. Кралицького і Й. Ливчака (1865) уже майже весь вимер, а ті дві молодші сестри Александра, які його пережили (Софія і Терезія, про яких йтиметься нижче), навряд чи читали у своїх підбескидських селах додаток до газети «Страхопуд» під назвою «Золотая Грамота: Иллюстрированное письмо для поучения и забавы», що виходив у Відні обмеженим накладом, щоб дізнатися про своє «шляхетське походження».

Свої висновки Іван Панькевич підкріпив свіжою публікацією частини матеріалів канонічної візитації Мукачівської єпархії єпископом М. М. Ольшавським у 1750–1752 рр., які щойно в 1935 р. опублікував на сторінках «Наукового зборника Тов. «Просвѣта» в Ужгородѣ» церковний історик о. Василь Гаджега¹. Але й з цим «аргументом» І. Панькевич не вгадав. Насправді відомості про єпископську візитацію в тих селах збереглися трохи інші. В Тополі у 1749–1750 рр. парохом був о. Наймік (*parochus Naimik*)², а у Верхньому Мірошові – першим священником був Андрій Духнович (*primus Andreas Duchnovics, ordinatus in Polonia a Leone Kissa*), якого висвятив десь у Польщі Лев Кішка (київський унійний митрополит – В. Ф.), а другим – священник Косма Гірדска, що був висвячений мукачівським єпископом Георгієм Геннадієм Бізанцієм (*alter Cosma Hirdska ordinatus ab Ep[iscopo] Bizanczio*)³. В цих візитаційних документах не має жодного натяку на походження о. Андрія Дух-

¹ ГАДЖЕГА Василій. Додатки къ історіѣ Русиновъ и руськихъ церквей в був. жупѣ Землинской, Науковий зборникъ Тов. «Просвѣта» в Ужгородѣ за 1935 рік. Рочникъ XI. Ужгородъ: Друкарня оо. Василянъ, 1935, с. 172.

² Forráások a magyarországi görögkatolikus parókiák történetéhez. Olsavszky Mihály Manuel munkácsi püspök 1750–1752. évi egyházlátogatásainak iratai, Közreadják: VÉGHSEŐ, Tamás, TERDIK, Szilveszter, MAJCHRICS, Tiborné, FÖLDVÁRI, Katalin, VARGA, Anett, LÁGLER, Éva. Nyíregyháza, 2015, old. 55–56.

³ Там само, old. 174–175.

новича з околиць Луцька, хоч цілком можливо, що так воно і було. Однак, крім «Додатків къ історіѣ Русиновъ и руськихъ церквей в бѣв. жупѣ Земплинской» В. Гаджеги, про священника Андрія Духновича не має жодної іншої письмової інформації.

У зв'язку з цим, сучасний історик-краєзнавець із Тополі Мірослав Бураль схильний думати, що о. Василь Гаджега неправильно переписав прізвище священника у Верхньому Мірошові. До такого висновку він прийшов на підставі того факту, що в документі від 1746 р., в якому в Тополі зазначений о. Василь Духнович, є запис і про священника у Верхньому Мірошові. Тоді там діяли, як і в 1751 р., два священники: першим був Косма Герчка (Cosma Hercska), а другим – Андрій Борснівич (Andreas Borsniovichs). Його якраз о. В. Гаджега, на думку М. Бураля, і міг помилково виписати з відомостей канонічної візитації єпископа М. М. Ольшавського як «Андрій Духнович». В пізніших записках парохії Верхній Мірошов наводяться вже лише відомості про священників Гірцків / Гірчків¹.

Волинське (=польсько-українське) походження Александра Духновича у версії Івана Панькевича, незважаючи на всю його необґрунтованість, має свого послідовника в особі сучасного ужгородського історика-краєзнавця Йосипа Кобалю. На його думку, знаний мовознавець *«розвінчав міфи навколо біографій предків Олександра»*, він пише, що *«документи Ольшавського заслуговують на більше довір'я, ніж оповідання діда Духновича, у якому він розказує про походження з роду князів. Річ у тім, що Ольшавський особисто побував у селі Тополі і не знайшов там жодного пароха з роду Духновичів»*. Разом з тим, Й. Кобаль визнає, що інформація І. Панькевича про те, що начебто батька Александра – Андрія Духновича висвятили у Володимирі-Волинськ, *«виглядає дещо дивним. На той час підкарпатських священників висвечували здебільшого у Перемишлі. З іншого боку, чимало священників приходили з Галичини, на що вказують самі прізвища – наприклад, Бачинські, а також з подальших епархій»*².

¹ БУРАЛЬ Мірослав. *До генеології Олександра Духновича...*, с. 34–35.

² КОБАЛЬ Йосип. *Звідки насправді походять Духновичі*, <http://prozak.info/istoriya/Zvidki-naspravdi-pohodit-Duhnovich>. Останнє звернення: 26.11.2023 р.

Для фахового історика з науковим ступенем чомусь не «*виглядає децю дивним*», що батька Александра Васильовича Духновича звали Андрій (школярі 9-го класу знають «закарпатського народного будителя» звали Олександр Васильович Духнович). Ще більшою нісенітницею є твердження Й. Кобаля про висвячення підкарпатських священників у той час (по контексту мова йде про другу половину XVIII – першу половину XIX ст.) «*здебільшого в Перемишлі*». Цікаво, кого тоді висвячували мукачівські єпископи починаючи від владики Іоанна з 1491 р., а особливо єпископи Георгій Геннадій Бізанцій, Симеон та Михайло Мануїл Ольшавські, Іоанн Брадач і звісно Андрій Бачинський, ахіерейське служіння яких припало на 1716–1809 роки?

На мою думку, о. Андрій Духнович походив із тієї самої родини Духновичів, предки якої втекли із Москви до Угорщини через польську Волинь, про яку, однак, дід Александра – Дмитро Духнович, забув розповісти онукові на другий день після смерті його батька о. Василя Духновича. З його слів, як я розумію, впливає лише один переконливий висновок: Александр певно таки мав мати московське походження по лінії обох своїх батьків, але чи були Духновичі князівського походження, чи звали їхніх предків Черкайськими / Черкаскіми, – моя відповідь стоїть під великим сумнівом. Додатковим аргументом вважати далеке московське походження Духновичів не вигадкою 79-річного діда Александра можуть служити імена дітей останнього подружжя Духновичів – Василя та Марії, більшість з яких мали хрещені імена не такі, які були поширеними серед місцевих карпатських русинів у XVIII–XIX століттях. Про це детальніше також йтиметься нижче.

А наразі з'ясуємо питання про стрілецькі бунти в Москві, що відомо історії про князівську родину Черкайських та яке відношення мав їхній представник князь Міхаїл до одного з стрілецьких бунтів у столиці північного царства.

Стрілецькі бунти в Москві та князі Черкаскіє

Відомі історії стрілецькі бунти в Москві відбулися у 1682, 1689 і 1698 року. Стрільці – давнє військо Московії, складалося з відбір-

них служилих людей піхоти, так би мовити, «за прибором». В середині XVII ст., за даними Розрядного приказу, в московській армії числилося 16 стрілецьких полків загальною кількістю 16 900 осіб. У 1680 р. всіх стрільців налічувалося 20 тисяч¹. Останнім бунтом стрільців у 1698 р. було повстання чотирьох московських полків загальною чисельністю близько двох тисяч учасників. Скориставшись відсутністю царя Петра I в Москві (1696–1697 рр. він перебував інкогніто на Заході у т. зв. Великому посольстві), стрільці, крім соціальних та кадрових вимог, також вимагали повернути на законний престол ув'язнену Петром його старшу сестру царівну Софію. На протязі шести тижнів, починаючи з 30 вересня 1698 р., особисто Петром I та його найближчим оточенням (В. Голіциним, О. Меншіковим, Ф. Ромодановським) у Москві на Красній площі, на т. зв. «Лобному місці», було відрубано голови сотням стрільців, а тисячі були заслані до Сибіру на вічну каторгу. У 1705 р. указом Петра I всі стрілецькі полки були ліквідовані. Посаджені на піки відрубані голови стрільців залишалися показовим видовищем для застрашення ворогів Петра I аж до після його смерті 1727 року. Описуючи останній стрілецький бунт 1698 р. та долю стрільців, польський історик Казімеж Валішевський (1911) називає прізвище лише стрільця Кондратьєва як учасника бунту².

У версії діда Александра Духновича – Дмитра, капітаном тих стрілецьких бунтівників «*был предок наш Черкайский*», а з ним Гербер і Брила. Що відомо про ці три прізвища в московсько-російській історії? Князі Черкаські походили із кавказької Черкесії (суч. Кабардино-Балкарії): їхній родовід тягнувся з XV ст. від патріарха черкеських князівських родів Інала Світлого. Пізніше їхні нащадки «змішалися» з кабардинськими князями з дому Ідара (Ідарів). З часів царя Івана IV Грозного черкесько-кабардино-балкарські князі перебували на службі в Москві, де невдовзі стали князями Черкаскімі³, титул, що вказував на їхнє черкеське походження із Кавка-

¹ АНИСИМОВ Евгений. *Время петровских реформ*. Ленинград: Лениниздат, 1989, с. 96.

² ВАЛИШЕВСКИЙ Казимеж. *Петр Великий. Книга третья. Дѣло*, Полный пер. съ франц. А. Гретманъ. Санкт-Петербургъ: Кн. изд. Сфинксъ, 1911 / Репринт: изд. 1990, с. 164–174. Пор.: АНИСИМОВ Евгений. *Время петровских реформ...*, с. 102.

³ Пор.: КАПШЕЛЕР Андреас. *Росія як поліетнічна імперія: Виникнення. Історія. Розпад*,

зу. В часи правління в Московському царстві та Російській імперії Петра I (1689–1725) з відомих представників цього роду згадується лише князь Алексей Михайлович Черкасский (1680–1742), який у 1719–1724 рр. обіймав посаду губернатора Сибіру, а після смерті Петра Великого, при імператриці Анні Іоанновній (1730–1740) очолював один із трьох кабінет-міністрів, а на початку правління імператриці Єлизаветти Петрової (1741–1761) у 1740–1742 рр. був канцлером Російської імперії¹.

Звісно ніяких «князів Черкайських» у Московії та Росії ніколи не було. Князів з іменем і прізвиськом Михайла Черкасский відомо три: 1) Михайл Темрюкович Черкасский, до хрещення Салтанкул – хрещений кабардинський мурза, воєвода і опричник за царювання Івана IV Грозного; представник роду Черкасских, син старшого князя Великої Кабарди Темрюка Айдарова, брата цариці Марії Темрюковної. Помер в Александрові 1571 року; 2) Черкасский Михайл Алегукович (1641–1712 або 30 листопада / 11 грудня 1721), князь, боярин часів Петра I. Син кабардинського князя Алегуко Сунчалеевича Черкасского і внук служилого князя Сунчалаєя Канклічевіча Черкасского. Стольник (1668), воєвода у Великому Новгороді (1674–1675), боярин (1678), воєвода в Казані (1681), намісник Казанський і Ярославський (1682); 3) Черкасский Михайл Яковлевич (бл. 1648 – 28 червня 1712) – ближній боярин (1684) із роду Черкасских, воєвода у Великому Новгороді (1685) і Тобольську (1697). Старший син великого полководця князя Якова Куденетовіча Черкасского (пом. 1666 р.) і княжної Євдокії Семіоновної Прозоровської². Жоден із них не брав участі в стрілецькому бунті!

У версії Фьодора Арістова (1916) та особливо Ніколая Бескида (1934) мова могла йти про батька Алексія – князя Михайла Черкасского. Оскільки дід Александра – Дмитро Духнович говорить про велику родину їхніх предків Черкайских в теперішньому часі (... *предок наш походив из Москвы, и он не назывался Духновичем, но был из великой фамилии нынешних князей Черкайских...*), то належить ви-

Пер. з нім. Христина Назаркевич; наук. ред. Микола Крикун. Львів: Видавництво Українського католицького університету, 2005, с. 138–139.

¹ Інформація із відкритих джерел Вікіпедії.

² Інформація із відкритих джерел Вікіпедії.

яснити питання про цих князів в добу Духновичів. Як впливає із добротного історичного нариса Петра В. Долгорукова «Российская родословная книга» (1854–1857) про князів Черкаських написано, що вони вели свій родовід від кабардинського володаря султана Інала, що походив від єгипетських султанів. Загалом Черкаські мали 16 колін і три гілки князів: Ахамашукові, які вигасли ще 1652 р., Єгупові, які вимерли у 1840-х рр., та, найплідючіша серед них гілка – Бековичі, що з початку XVIII ст. мала п'ять колін і згадувалася ще в 1850-х роках. Із усіх князів Черкаських лише князь Михайл Алегуковіч, що служив боярином при цареві Фьодорі Алексєєвічі і при правлінні царівни Софії Алексєєвній, мав необережність в день стрілецького бунту в травні 1682 р. врятувати свого особистого ворога боярина А. С. Матвєєва¹, за що, не виключено і поплатився.

З усіх відомих представників роду Черкаських, сучасна російська Вікіпедія видає десятки імен починаючи від їхнього родоначальника Ідара і до останніх Черкаських та Єгупових-Черкаських у 1692–1699 рр., які були стольниками цариць, царів та воєводами у Великому Новгороді, Казані і Тобольську². Ніхто з князів Черкаських, як бачимо, не згадується серед учасників стрілецького бунту, а тим більше малоімовірно, щоб за участь у двірцевому (=державному) перевороті проти Петра I, освічений тиран нагородив князя-бунтівника посадою губернатора багатого на золото та інші корисні копалини і мінерали Сибіру.

Всі відомі історії московсько-російські князівські роди Черкаські, востаннє внесені до Загального Російського Гербовника імператором Павлом Петровичем 30 червня 1798 р., вірою і правдою служили московським царям та російським імператорам, обіймали високі державні посади в столицях Москві і Санкт-Петербурзі та різних країнах Московського царства і Російської імперії, але жодного разу за Петра I не згадувалися серед стрілецьких бунтівників. Тож, кого саме мав на увазі дід Александра – Дмитро Духнович (чи сам Александр) «из великой фамилии нынешних князей Черкайских», не зрозуміло.

¹ *Российская родословная книга, издаваемая князем Петром Долгоруковым: в 4-х частях.* Санкт-Петербург: Типографія Карла Вингебера, 1854–1857. Часть 1. 1854. 350 с.; Часть 2. 1855. 327 с.; Часть 3. 1856. 523 с.; Часть 4. 1857. 482 с.

² Інформація із відкритих джерел Вікіпедії.

Виходячи із вище викладеного матеріалу, спробую висунути таку гіпотезу: якщо прийняти за достовірний факт, що Духновичі дійсно походили від князівської родини Черкаських, то їхнім предком міг бути лише князь Михайл Черкаський з роду Алегуковичів; по-друге, якщо ніхто з Черкаських не брав ніколи участі в стрілецьких бунтах у Московії, а навпаки вірою і правдою служив московським царям та російським імператорам, то дід Александра (або він сам) помилився лише прізвищем, а не шляхетністю походження свого роду із Москви чи Московії.

Перед тим, як продовжимо далі наше розслідування (а історик дійсно є слідчим щодо своїх безпосередніх підозрюваних – джерел, свідомо написаних рукою людини), з'ясуємо, що відомо з доугорської (московсько-російської) історії про інших двох стрільців-утікачів за Карпати під далекі угорські Бескиди на прізвище Гербер і Брила.

Прізвище Гербер походить від німецько-жидівського слова «гарбар», що означає «шкіряник» або «готель». В Російській імперії це прізвище до XIX ст. не відоме¹, отже, втекти за Карпати із далекої Московії Гербери (чи Гарбари) ніяк не могли. Інша справа, що за межами Російської імперії, наприклад, в Речі Посполитій та в самому Угорському королівстві люди з таким (чи схожим до нього) прізвищем могли жити.

Стосовно третього відомого у версії діда Александра Духновича (або його самого) московського втікача на прізвище Брила, то точно відомо, що як прізвище воно з'явилося не пізніше середини XVIII ст., має різне географічне та соціальне походження², у зв'язку з чим важко піддається часовій та просторовій верифікації.

Надалі спробуємо розібратися з достовірністю родинної інформації Александра Духновича та А. Кралицького згідно з першоджерелами – церковно-парафіяльними метриками, описами, переписами, візитаціями, каталогами, єпархіальними шематизмами.

¹ Інформація із відкритих джерел Вікіпедії.

² САФРОНОВ Александр. *Брыла*, <https://znachenie-familii.com/bryla/>. Останнє звернення: 11 грудня 2023 р.

Духновичі – предки Александра в Тополі

Коли прибули під Бескиди «умовний» князь Михайл Черкаський із Гербером, Брилою та іншими стрільцями-втікачами не відомо. Якщо припустити, що дід Дмитро восени 1816 р. розповів Александру Духновичу правду, відтак народний будитель через півстоліття по-пам'яті розповів правду Анатолію Кралицькому (1863 р.?), а Кралицький ту правду записав і опублікував у 1865 р., то їхня поява за Карпатами мола статися після 1689 року. З усіх відомих до сьогодні інсайдів (джерел інформації) впливає, що найраніші писемні згадки про людей із прізвищем Духнович, Гербер і Брила (або дуже схожих до них) відносяться до першої половини XVIII століття.

Перша згадка про руського (русинського) священника в Тополі відноситься до 1622 р.: ним був якийсь Лука. Друга згадка відноситься до 1657 р.: ним був Іван Поп. Дерев'яна церква св. Архангела Михайла в селі згадується або під 1650 р., або з 1700 року. Третім задокументованим священником у селі згадується Лука Баранський: він парохував у 1703–1717 рр., а четвертим – якийсь Свісланс Чушіч: під 1728 роком¹. Десь в цей час (на зламі XVII–XVIII ст.) князь Черкаський мав женитися на доньці священника і стати дяком. Отже, священником, донька якого стала дружиною першого Духновича, був Лука Баранський. Моє припущення, на жаль, не можу підтвердити жодним писемним чи візуальним джерелом.

Коли князь Михайл Черкаський (уже під новим прізвищем Духнович) женився на доньці місцевого священника та коли із дяка (півцвечителя) став священником, теж не відомо. Сільське передання говорить, що першим із роду Духновичів в селі мав бути Михайл, бо саме його іменем названо стару дерев'яну церкву, яка там стоїть до нині. *«Звичайно, не можна думати, що Михайл Черкаський, у той час, як женився, був юнаком, – зауважує Н. Бескид. – Але не можна також вважати, що він у цей час був уже стариком. З огляду на те, що в 1678 р. йому було в крайньому випадку 35–50 років, а бунт, піднятий проти Петра був у 1689 р., можна припустити, що Михайл Черкаський, під час своєї втечі налічував приблизно близько 50 років»².*

¹ *Historický schematismus farností Prešovskej metropolie. Prešovská archieparchia...*, s. 646–651.

² БЕСКИДЬ Н. А. *Духновичи...*, с. 27.

На підставі документів датованих з 1731 р. у версії о. Іштвана Бендаса (1999) в с. Тополі до народження Александра Духновича (1803) було шість священників: Василь Духнович 1729–, 1742 рр.; Дмитро Сайчак 1749–? рр.; Петро Духнович 1769–1795 рр.; Іван Конч 1801, – 1803 рр.; Іван Марущаніч 1796–, ? рр.; Василь Духнович 1803–1804 роки¹. Так само на підставі документів у версії о. Петера Борзи та о. Юрая Градоша (2016) в с. Тополі після священника із загадковим іменем і прізвиськом Свіслан Чушчі (1728) і до народження Александра Духновича (1803) парохами були: Василь Іван Духнович 1733–1746 рр.; Андрій Ракович (обслуговував із с. Колбасова) 1750–1752 рр.; Петро Духнович 1788–1792 рр.; Василь Духнович 1800–1803 роки².

А тепер наведемо інформацію, що відомо першоджерелам про всіх священників Духновичів до народження у 1803 р. Александра. 2 лютого 1729 р. **Василь Духнович** був висвячений у священники мукачівським єпископом Георгієм Геннадієм Бізанцієм, після чого одразу з 1729-го і до 1742 р. був парохом у с. Мала Тополя (Kistopolya) комітату Земплин. (Мірослав Бураль припускає, що Василь Духнович народився приблизно 1710 р., а помер перед 1750 р.³). Про його дружину нічого не відомо, але точно відомо, що подружжя мало сина **Петра Духновича**. Він навчався теології в Мукачівській богословській монастирській школі, 8 травня 1769 р. був висвячений мукачівським єпископом Іоанном Брадачем, а з 1769 до 1795 р. був парохом у своєму рідному селі Мала Тополя, де й помер 30 липня 1795 року⁴. Про дружину та дітей Петра Духновича також нічого не відомо.

Ніколай Бескид певно помилився, вважаючи першим із роду Духновичів – Петра, пароха в селі Тополя, якого висвятив у священники 8 травня 1769 р. мукачівський єпископ Іоанн Брадач. На думку дослідника, Петро Духнович народився приблизно в 1744–1752 роках⁵.

¹ BENDÁSZ István. *Részletek a Munkácsi Görög Katolikus Egyházmegye történetéből...*, old. 213.

² *Historický schematismus farnosti Prešovskej metropolie. Prešovská archieparchia...*, s. 651.

³ БУРАЛЬ Мірослав. *До генеології Олександра Духновича...*, с. 34.

⁴ MOROSI István – MOROSI Anita. *A történeti Munkácsi Görögkatolikus Egyházmegye papi névtára...*, p. 218. Поп.: BENDÁSZ István. *Részletek a Munkácsi Görög Katolikus Egyházmegye történetéből...*, old. 213.

⁵ БЕСКИДЬ Н. А. *Духновичи...*, с. 25, 29.

Таким чином, імена **перших двох Духновичів** встановлено: на мою думку, ними по черзі були **Василь (бл. 1710 – після 1742)** та **Петро (1744/1752 – 1795)**.

Крім Петра, у Василя Духновича був ще й син **Димитрій**. Мірослав Бураль пише, що у Василя Духновича було двоє синів: старший Петро (гілка якого швидше за все після його смерті 1795 р. не продовжилася) і молодший син Димитрій (1737–1829), який на протязі всього життя був кантором (дяком) у Свято-Михайлівській церкві на парохії в с. Мала Тополя, хоч помер у Стащинській Розтоці¹. Згідно з сімейним переданням Дмитру, коли він 1816 р. розповідав Александру тайну роду походження Духновичів, було 70 років. На цій підставі Ніколай Бескид припустив думку, що він мав народитися в 1746 р. «і, здається, був братом Петра»². Однак, як випливає із метрики с. Стацин за 1812–1832 рр., Димитрій Духнович помер у 1829 р. на 92-му році життя, що дає підстави вважати, що він народився 1737 року³.

Сучасний дослідник генеології Духновичів Мірослав Бураль доводить, що батьком Димитрія, а отже прадідом Александра Духновича, був Василь Духнович, про якого зберігся запис від 1746 року. Краєзнавець встановив, що прадід Александра – Василь Духнович помер у Тополі перед 1750 р., а народився приблизно 1710 року⁴. Насправді Василь (назвемо його для зручності Василем І-им) був прапрадідом, а не прадідом Александра Духновича.

У Василя (І-го) Духновича, як свідчать першоджерела, було двоє синів: старший син Петро Духнович згадується священником у с. Тополя 1775 р.⁵, 1788 і 1792 р.⁶, та молодший син **Дмитро Духнович (1737, с. Тополя – 1829, с. Стащинська Розтока)**, який все життя був кантором (дяковчителем) у с. Тополі⁷. Інформація М. Бу-

¹ БУРАЛЬ Мірослав. *До генеології Олександра Духновича...*, с. 34–35.

² БЕСКИДЬ Н. А. *Духновичи...*, с. 29.

³ БУРАЛЬ Мірослав. *До генеології Олександра Духновича...*, с. 34.

⁴ Там само.

⁵ ŽEŇUCH Vavrinec. *A Munkácsi Eparchia 1775-ben készített sematizmusa / Schematismus Mukačevskej diecézy z roku 1775*. Nyíregyháza, 2022, s. 201.

⁶ *A munkácsi Görögkatolikus Egyházmegye lelkészéjeinek 1792. évi katalógusa*, A bevezető tanulmányokat: BENDÁSZ István, KOI István, SZTRIPSZKY Híjador. Nyíregyháza, 1994, old. 111.

⁷ БУРАЛЬ Мірослав. *До генеології Олександра Духновича...*, с. 34–35.

раля, оперта на церковно-парафіяльні метрики, суттєво розширює генеологічне дерево А. Духновича, але істотно не корелює інформацію про його родину з точки зору достовірності самих джерел.

Димитрій Духнович мав дружину Євстахію (1756? – 1829, с. Стащинська Розтока), прізвище якої не відоме. Проте відомо, що подружжя мало сина Василя (с. Тополя, 1776–с. Стащин, 1816) і дочку Анастасію (1791, с. Тополя – 1831, с. Стащин), котра вийшла заміж за півцеучителя (дяка) у Стащинській Розтоці Івана Шеденця¹.

Син Димитрія та Євстахії – **Василь Духнович** народився в с. Мала Тополя комітату Земплин. У метриці с. Стащин за 1812–1834 рр. записано, що він помер 25 листопада 1816 р. у віці 40 років². Це значить, що він народився у **1776 році**. На це першим звернув увагу ще Н. Бескид, в якого Василь Духнович помер 5 листопада 1816 р. у віці 40 років, а отже народився в 1776 році³. Богословські студії він закінчив в Ужгороді 1797 року. В документах семінарії про нього міститься такий запис: Духнович Василь, володіє мовами: рутен., угор., латин.; гр.-кат.; народ. в с. Тополя, комітату Земплин; кантор (дяк); 1796 р. – не вчився рідною книгою; 1797 р. був теологом 2-го року; 1798 р. – теологом 3-го року⁴.

Припускаю, що у 1798 або 1799 р. Василь Духнович женився на Марії Гербері, дочці Івана Гербері (нар. 1777 р.), ще тоді не священника, та Сузанни Невицької⁵. Після закінчення навчання (певно це мав бути 1798 р.), Василь Духнович, у версії Ніколая Бескида, був висвячений мукачівським єпископом Андрієм Бачинським 15 березня 1800 року. Дослідник пише, що спочатку В. Духнович був співробітником на парохії в с. Каменка (Камйонка) в комітаті Спіш, потім парохом в рідній Тополі, а з 1812 р. в Стаччині⁶. Версія Н. Бескида не кореспондується із даними метрик та шематизмів.

Насправді єпископське рукоположення Василя Духновича

¹ Там само, с. 34.

² Там само, с. 33.

³ БЕСКИДЪ Н. А. *Духновичи...*, с. 29.

⁴ BODA Attila, SZÖGI László. *Az ungvári görögkatolikus szeminarium növendékei 1778–1852. Nyíregyháza–Budapest, 2023, old. 93.*

⁵ MOROSI István – MOROSI Anita. *A történeti Munkácsi Görögkatolikus Egyházmegye papi névtára...*, p. 272.

⁶ БЕСКИДЪ Н. А. *Духновичи...*, с. 29.

сталось 25 серпня 1799 року¹. У 1799–1803 рр. він був парохом в с. Уліч-Крива (Görbeczeg) комітату Земплин, що належало з 1788 р. сім'ї графа Тіеле-Вінклер (Tiele-Winkler)². Можу припустити думку, що саме в Уліч-Кривій у подружжя Василя і Марії Духновичів народився первісток, якого назвали Адамом (пом. 1809 р.). У 1803–1804 рр. о. Василь Духнович був парохом у рідному с. Тополя, а з 1804 до 1816 р. в с. Стакчині того ж комітату Земплин. Тут він і помер 25 жовтня / 5 листопада 1816 року. Його дружиною була Марія Гербері – дочка священника Івана Гербері та Сузанни Невіцької³.

На підставі вище викладеного матеріалу, опертого на інформацію з першоджерел, можемо зробити висновок, що прямими предками Александра Духновича по лінії батька були: **батько Василь (1776–1816), дід Димитрій (1737–1829) та прадід Василь (бл. 1710 – після 1742).**

Наступне питання, котре належить вивчити в контексті достовірності російського (точніше московського) сліду в походженні родини Духновичів, стосується писемних джерел про прізвища та імена інших двох утікачів із Московії – «Гербер і Брила».

Гербері – предки Александра Духновича по лінії матері

Церковно-парафіяльні метрики, описи, переписи, каталоги та епархіальні шематизми не володіють інформацією про священників на прізвище Гербер (Herber) чи Гарбар (Harbar). Натомість збереглося достатньо інформації про подібне (схоже) прізвище: Гербері (Gerberi, а надто Gerbery)⁴. В українській транслітерації його часто можна зустріти у спотвореній формі – Герберій.

¹ BENDÁSZ István. *Részletek a Munkácsi Görög Katolikus Egyházmegye történetéből...*, old. 191; БУРАЛЬ Мірослав. *До генеології Олександра Духновича...*, с. 33; MOROSI István – MOROSI Anita. *A történeti Munkácsi Görögkatolikus Egyházmegye papi névtára...*, p. 218.

² BENDÁSZ István. *Részletek a Munkácsi Görög Katolikus Egyházmegye történetéből...*, old. 191; MOROSI István – MOROSI Anita. *A történeti Munkácsi Görögkatolikus Egyházmegye papi névtára...*, p. 218.

³ MOROSI István – MOROSI Anita. *A történeti Munkácsi Görögkatolikus Egyházmegye papi névtára...*, p. 218.

⁴ Там само, с. 272–273.

Хронологічно перші відомості про схоже до нього прізвище **Гарбера** (Garbera) відносяться до **Теодора Гарбера (Garbera)**, який первісно мав бути Гарбера (Harbera). Про нього відомо, що був висвячений в Галичині 1739 р. єпископом Перемишльським, Самбірським і Сяноцьким Єронімом Устрицьким. У **1739–1775 рр.** Т. Гарбера / Гарбера був парохом у с. Дийчо / Дечов / Дачов (Décső) в комітаті Шаріш. Хто була його дружина – не відомо, проте відомо про трьох їхніх синів, які всі стали священниками: **Якоб** – висвячений 1769 р., **Дмитро** – висвячений 1777 р. та **Іван** – висвячений 1778 року¹.

«Історичний шематизм парохій Пряшівської митрополії» о. Петера Борзи та о. Юрая Градоша (2016) подає таку хронологію парохування священників на прізвище **Гарбера (Garbera)** в с. Дачов (Дийчов): **Теодор Гарбера** – 1742–1769 рр., **Якоб Гарбера** – 1769–1772 рр. та **Іван Гарбера** (народ. 1747 р.) – 1772–1792 роки². Всі наступні священники, які парохували в Мукачівській греко-католицькій єпархії, відомі лише під прізвищем **Гербері (Gerberi / Gerbery)**³.

Хронологічно найранішим священником на прізвище **Гербері (Gerbery)** в документах згадується священник **Дмитро Дем'ян Гербері (?–1818)**, син Теодора Гарбера-Гарбера, що народився в с. Дийча (Décsön) в комітаті Шаріш. Теологію він вивчав у Мукачівській школі. У 1773–1777 р. був парохом у с. Старина комітату Земплин. 6 серпня 1777 р. Д.-Д. Гербері був висвячений мукачівським єпископом Андрієм Бачинським. Відтак у 1777–1779 рр. він парохував у с. Стацин / Стакчин, у 1779–1814 рр. – у с. Старина, а 1816–1818 рр. – знову в с. Стацин / Стакчин, де й помер 5 жовтня 1818 року⁴.

Дружиною Дмитра Дем'яна Гербері була дочка священника Теодора Шемедковича, який мав галицьке походження, був висвячений 4 березня 1738 р., і з того часу до 1779 р. постійно був парохом у Старині⁵. В подружжя Гербері народилося багато дітей: дочка ? (народ. 1767 р.) буде дружиною священника Івана Андрійцьо; син

¹ Там само, с. 267.

² *Historický schematismus farností Prešovskej metropolie. Prešovská archieparchia...*, s. 109–113.

³ MOROSI István – MOROSI Anita. *A történeti Munkácsi Görögkatolikus Egyházmegye papi névtára...*, p. 272–273.

⁴ Там само, с. 272.

⁵ Там само, с. 755.

Іван Гербері (1777–1838) буде священником; син Михайло (1796–1864) – буде священником; син Петро ?; дочка Ілона / Олена – буде дружиною священника Йосифа Шаламона, висвяченого 1813 року¹.

Одним із найбільш заплутаних питань духовничества є питання пов'язане з ідентифікацією батьків матері Александра Духновича – Марії Гербері. З усіх першоджерел достеменно випливає тільки те, що її батька (дідуся Александра по цій лінії) звали Іван Гербері і він був священником. Але проблема полягає в тому, що із десятих священників, які мали прізвище Гербері, п'ятеро носили імена Іван².

Батьком Марії Гербері був **Іван Гербері (1777–1838)**, що народився в сім'ї Дмитра Дем'яна Гербері та дочки священника Теодора Шемедковича в селі Старина комітату Земплин за одними даними в 1747 р.³, а за іншими (більш правдоподібними) в 1777 році⁴. Старина тоді була філією парохії Стащин / Стакчин. Згідно з записом Ужгородської богословської семінарії від 1799 р. випливає, що І. Гербері має 24 роки, знає рутен., утор. та латин. мови; у 1797–1798 рр. закінчив філософію в Кошціях, а теологію вивчав в Ужгороді у 1799–1802 роках⁵. Певно після закінчення богословських студій він женився на Сузанні Невицькій (?–1871), дочці священника Івана Невицького – довголітнього пароха в с. Ясеново (Jeszenó) в комітаті Унг (з 1774 до смерті 1819 р.)⁶.

Бути парохом у с. Дьордьош (суч. Дурдош) в комітаті Земплин від 1792 до 1820 р., як пишуть автори відповідної статті про село в «Історичному шаматизмі Пряшівської митрополії» П. Борза, Ю. Градош і А. Лішка (2016)⁷, Іван Гербері не міг, тому що він був висвячений на священника мукачівським єпископом Андрієм Бачинським 6 квітня 1803 року. З того часу (1803) і до 1820 р. він

¹ Там само, с. 272.

² Там само, с. 272–273.

³ *Historický schematismus farností Prešovskej metropolie. Prešovská archieparchia...*, s. 116.

⁴ MOROSI István – MOROSI Anita. *A történeti Munkácsi Görögkatolikus Egyházmegye papi névtára...*, p. 272.

⁵ BODA Attila, SZÖGI László. *Az ungvári görögkatolikus szeminárium növendékei 1778–1852...*, old. 103.

⁶ BENDÁSZ István. *Részletek a Munkácsi Görög Katolikus Egyházmegye történetéből...*, old. 204.

⁷ *Historický schematismus farností Prešovskej metropolie. Prešovská archieparchia...*, s. 114–116.

був парохом у с. Дьордьош комітату Земплин¹. Далі він парохував у двох селах сусіднього комітату Унг: Ясенів в 1820–1835 рр.² (де до того парохом був батько його дружини Сузанни – о. Іван Невицький) та у Верхній Рибниці 1835–1838 роках. Тут Іван Гербері і помер 8 грудня 1838 року³.

Подружжя Іван та Сузанна Гербері (дружина пережила чоловіка на 33 роки) мали двох дітей: дочку Марію, що до 1800 р. стала дружиною о. Василя Духновича (1776–1816), та сина Георгія, про якого в одному джерелі міститься інформація, що він жив у 1827–1871 рр.⁴, а в іншому (правдивому), – що народився 1791 р. в с. Ясенів комітату Унг, а помер 1854 р. в с. Тур'я Ремета в тому ж комітаті⁵. Детальніше про нащадків родини Гербері буде мова нижче.

Про предків Марії Гербері по лінії її матері Сузанни Невицької є й інші версії вчених. Так, дослідник родини Духновичів Ніколай Бескид у 1934 р. писав, що Василь Духнович женився на дочці стакчинського півцєвчителя (а не священника!) Івана Герберія, яку звали Марія. Її матір'ю була Юліана Добрянська, сестра батька Адольфа Івановича Добрянського. Марія Духнович (Гербері) померла 13 серпня 1843 р. в Реметах у свого зятя священника Георгія Невицького⁶, що помре 19 травня 1854 року⁷.

Якщо пристати на версію Н. Бескида, що матір'ю Марії Гербері була Юліанна Добрянська, тоді її батьком мав бути той Іван Гербері, який походив від священника Теодора Гарбера-Гарбера. Він народився в с. Дячів (Décsőp) комітату Шаріш (не відомо коли), був висвячений мукачівським єпископом Андрієм Бачинським 29 березня 1778 р., у 1778–1792 рр. був парохом в рідному с. Дячеві,

¹ MOROSI István – MOROSI Anita. *A történeti Munkácsi Görögkatolikus Egyházmegye papi névtára...*, p. 272.

² BENDÁSZ István. *Részletek a Munkácsi Görög Katolikus Egyházmegye történetéből...*, old. 204; MOROSI István – MOROSI Anita. *A történeti Munkácsi Görögkatolikus Egyházmegye papi névtára...*, p. 272.

³ MOROSI István – MOROSI Anita. *A történeti Munkácsi Görögkatolikus Egyházmegye papi névtára...*, p. 272. Поп.: BENDÁSZ István. *Részletek a Munkácsi Görög Katolikus Egyházmegye történetéből...*, old. 183.

⁴ MOROSI István – MOROSI Anita. *A történeti Munkácsi Görögkatolikus Egyházmegye papi névtára...*, p. 272.

⁵ Там само, с. 601.

⁶ БЕСКИДЪ Н. А. *Духновичи...*, с. 30, 33.

⁷ MOROSI István – MOROSI Anita. *A történeti Munkácsi Görögkatolikus Egyházmegye papi névtára...*, p. 601.

від 1792 до 1803 р. був парохом в с. Дюрдьош (Györgyös) комітату Земплин, 1803–1809 рр. в с. Адьогош (Agyagos) комітату Земплин, з 1809 до 1817 р. в с. Клокочово (Hajagos) комітату Унг¹, а 1818–1821 рр. в с. Стакчин комітату Земплин. 1820 р. парохія потрапила до складу Пряшівської єпархії. Отець Іван Гербері помер 21 січня 1821 року. З дружиною Юліанною Добрянською вони мали лише сина Івана Гербері (1782–1810), священника, який помер у віці 28 років². Але ця версія Н. Бескида не вірна.

Мірослав Бураль, сучасний історик-краєзнавець із рідного села Духновичів Тополі, пише про дружину Василя Духновича Марію Іванівну Гербері, що вона напевно народилася в 1784 р. в с. Дячів (?) і померла 1843 р. в с. Тур'я Ремети³. Оскільки його цікавить генеологія Александра Духновича і його родини по лінії лише батька та доля сестер і братів народного будителя, він нічого не пише про Марію Гербері та її родину.

Взявши до уваги так би мовити всі «за» і «проти» із першоджерел про родину Гербері, можемо зробити висновок, що Марія Гербері, мати Александра і дружина священника Василя Духновича, була дочкою священника Івана Гербері (1777–1838) і Сузанни Невицької (?–1871), а не Юліани Добрянської. Однак, тут залишається питання, на яке ніхто із духновичезнавців не звернув увагу, а задовільної відповіді на нього годі отримати: якщо дати народження о. Івана Гербері (1777) та його доньки Марії Гербері (1784) є вірними, тоді дідусь Александра Духновича по материній лінії мав стати батьком у 7 років(!), а його бабуся Сузанна Невицька (+1871), яка у 1784 р. народила Марію, прожила після цього ще 87 років(!), переживши свою доньку на 28 років. Тоді, коли народилася Марія, її мати, чисто з фізіологічної точки зору, повинна була мати щонайменше 13-14 років, але як таке народження від батька-священника пояснити з морально-церковної точки зору, важко відповісти.

Крім Марії, дочки о. Івана Гербері та Сузанни Невицької, по-

¹ BENDÁSZ István. *Részletek a Munkácsi Görög Katolikus Egyházmegye történetéből...*, old. 192.

² MOROSI István – MOROSI Anita. *A történeti Munkácsi Görögkatolikus Egyházmegye papi névtára...*, p. 273.

³ БУРАЛЬ Мірослав. *До генеології Олександра Духновича...*, с. 33.

дружжя мало ще сина Георгія (Юрія) – дядька Александра Духновича по лінії матері. Він народився 27 серпня 1827 р. в с. Єсенові комітату Унг, де тоді парохував його батько. Після висвячення 18 грудня 1853 р. мукачівським єпископом Василем Поповичем о. Георгій Гербері рік парохував у с. Вашаргелі комітату Земплин (1854–1855), а відтак тривалий час був парохом у с. Маркчемерне комітату Земплин (1855–1871), де й помер 4 грудня 1871 року¹. На жаль більше про нього чи його сім'ю нічого не відомо.

Брила / Брілла

Крім князя Черкайского (Міхаїла Черкаського) і Гербера, дід Александра – Дмитро Духнович (1816), сам Александр (перед 1865 р.) та Анатолій Кралицький і Йосиф Ливчак (1865) третім утікачем із Москви називають Брилу.

Аналогічно до прізвища Гербер, місцеві церковно-парафіяльні метрики, описи, переписи, каталоги та єпархіальні шематизми не володіють інформацією про священників на прізвище Брила. Схожим до нього є лише прізвище Брілла (Brilla). Хронологічно першим у документах згадується священник **Василь Брілла**, що в **1755–1782 рр.** був парохом в с. Дьордьош / Дюрдьош (Györgyös від лат. *Georgios / Giorgios*) комітату Земплин. Про його дружину не відомо нічого, проте відомо, що подружжя мало трьох дітей: дочку Марію (народ. 1751 р.), сина Івана (народ. 1757 р.) – священника та дочку Анну (померла 1809 р.)². Іван Брілла парохував у тому самому селі, що й його батько одразу після його смерті – 1782–1792 роках³. Певно той Василь Брілла або його предок і міг бути московським утікачем, але це лише моє непідтвержене припущення.

Вище наведений матеріал дає підстави зробити попередній висновок, що дід Дмитро Духнович або ж сам його внук Александр Духнович могли мати цілковиту рацію щодо легендарного походження свого роду із Московії / Росії навіть при тому, що генетич-

¹ MOROSI István – MOROSI Anita. *A történeti Munkácsi Görögkatolikus Egyházmegye papi névtára...*, p. 272.

² Там само, с. 142.

³ *Historický schematizmus farností Prešovskej metropolie. Prešovská archieparchia...*, s. 114–116.

но прив'язати їх до князівського роду Черкаських є дуже проблематично. В дійсності прізвища Духнович, Гербер (у формі Гербері) та Брила (у формі Брілла) стають відомими і поширеними серед священників історичної Мукачівської єпархії майже цілого XVIII століття. З іншого боку, якщо припустити думку, що московсько-російське князівське походження Духновичів все ж було вигадкою (діда чи внука не важливо), але точно не з тією метою, яку виснував у 1935 р. І. Панькевич, то залишається дати відповідь на питання для чого (з якою метою) і коли це могло статися. В якості робочої гіпотези в цьому дослідженні вважатиму, що легенда про московське походження роду Духновичів могла з'явитися в самого Александра Духновича після його зустрічі в Пряшеві у травні 1849 р. з російськими (донськими) козаками. Відсутність доказів на користь іншої версії щодо походження Духновичів (волинсько-української Панькевича–Кобалю), залишає правдоподібним московський слід в їхній генеології.

Подружжя Василь Духнович та Марія Гербері в Уліч-Кривій, Тополі і Стащині

Батьки Александра – Василь Духнович і Марія Гербері поєднали свої долі десь між закінченням Василем Ужгородської богословської семінарії (1797) і його висвяченням мукачівським єпископом Андрієм Бачинським (25 серпня 1799 р.). За 18 років їхнього спільного життя (Василь помер 25 жовтня / 5 листопада 1816 р., а Марія померла 1843 р.) на протязі 12-ти років (з 1802 до листопада 1814-го) в них народилося **одинадцятєро дітей!** Іншими словами, мати Александра Марія Гербері, що народилася 1784 р., мала 18 років, коли народила первістка Адама, і 30 років, коли народила останню дочку Терезію!

Діти народилися у трьох селах Снінського округу комітату Земплин, в яких був парохом о. Василь Духнович. Послідовно ними були: Уліч-Крива (Görbeszeg) – 1799–1803 рр., Тополя (Kistopolya) – 1803–1804 рр. і Стащин (Sztakcsin) – 1804–1816 роки¹. Первісток

¹ BENDÁSZ István. *Részletek a Munkácsi Görög Katolikus Egyházmegye történetéből...*, old. 191; *Historický schématicismus farnosti Prešovskej metropolie. Prešovská archieparchia...*, s. 651, 556;

подружжя Духновичів – син Адам – народився в с. Уліч-Крива, другий син **Александр** – народився в с. Тополя, а **всі інші діти** – народилися в с. Стацин / Стакчин.

Що представляли собою ці три підбескидські русинські села Стринської долини на зламі XVIII–XIX століття? Перші етнографічні відомості про Старинську долину, Снінщину та ріку Цірох залишив сам Александр Духнович у творі «О народах Крайнянских или карпатороссах угорских, под Беськидом в Земплинской, Унгской, и Шарфской столицы живущих»¹. До цього твору я повернуся нижче.

В селі **Уліч-Крива** перший русинський священник згадується з 1601 року. У 1622 р. тут згадується священник Ігнат Попович. Дерев'яний храм св. архангела Михаїла походив з 1718 року. У 1733–1750 рр. парохом у селі був Василь Магера, якого висвятив мукачівський єпископ Георгій Геннадій Бізанцій (1716–1733). У 1750 р. в селі жило 100 вірян готових до сповіді (яким виповнилося вісім років). У 1770 р. в селі згадується священник Іван Ріпа, а в 1788–1792 рр. – о. Василь Ярсітський. Від 1792 р. філією парохій Уліч-Крива стала колишня самостійна парохія Руський Поток².

Село **Тополя** лежить у східній частині Буковських гір, в долині ріки Улічка, в підгір'ї Полонини на висоті 384 м. над рівнем моря. Тополя знаходиться на північний захід від містечка Великий Березний (нині Ужгородський район Закарпатської обл.). Довкола села піднімаються три гірські вершини: на півночі – Козилата (922 м. над р. м.), на сході – Буковець (936 м. над р. м.) і на захід – Настаж / Настас (723 м. над р. м.). Через с. Тополю тече річка Улічка. Тоді в

MOROSI István – MOROSI Anita. *A történeti Munkácsi Görögkatolikus Egyházmegye papi névtára...*, p. 218.

¹ ДУХНОВИЧЬ Александръ. *О народах Крайнянских или карпатороссах угорских, под Беськидом в Земплинской, Унгской, и Шарфской столицы живущих*, Публ. О. Рудловчак [перша публ. в повному обсязі]; пер. латин. текстів рукопису Ю. М. Сака, Науковий збірник Музею української культури у Свиднику, Випуск 9, Книга друга. Братіслава: Словацьке педагогічне видавництво, Відділ української літератури в Пряшеві, 1979, с. 37–48. Пор.: РУДЛОВЧАК Олена. *Олександр Духнович і Старинська долина*, Науковий збірник Музею української культури у Свиднику, Випуск 9, Книга друга. Братіслава: Словацьке педагогічне видавництво, Відділ української літератури в Пряшеві, 1979, с. 17–36.

² *Historický schematizmus farnosti Prešovskej metropolie. Prešovská archieparchia...*, s. 667–668, 670.

одній сільській хаті могло проживати 12-15 осіб¹.

Перша писемна згадка про село Тополю відноситься до бл. 1570-го або 1588 року. Відповідно до урбаріального списку за 1585 р. Тополя, разом із 11 селами комітату Земплин, належала до Гуменнської домінії (маєтку) графів Другетів². Після смерті останнього Другета за чоловічою лінією – Сигізмунда (Жігмонда), с. Тополя дісталася його доньці Кларі Другет, яка була видана заміж за графа Петра Зічі. Після смерті Клари, Тополя перейшла у власність її доньки Терези Зічі, з рук якої перейшла у власність графів Вандернат після того як вона вийшла заміж за Йосифа Вандернат. Ніколай Бескид стверджує, що поки Духновичі жили в Тополі (до 1804 р.) село належало родині Вандернат (Ван-Дернат)³. Однак, ця інформація не відповідає дійсності.

В церковному описі за 1774 р. про Тополю міститься такий запис: «Церква із дерева, млякла, маленька, колоколів 2. Парафіяльний будинок має дві кімнати; півцеучительського будинку не має. Парох має прибуток 15 флоринів»⁴. В останні десятиліття перед народженням Александра Духновича с. Тополя була власністю родини графа Сірмаї. У 1787 р. в Тополі налічувалися 54 будинки, а до 1828 р. їх стало 48⁵. За переписом Мукачівської єпархії від 1792 р. в Тополі проживало 270 жителів⁶.

Перша письмова згадка про русинського священника в Тополі походить з 1622 р.: ним був якийсь Лука. У 1657 р. згадується о. Іван Поп. Дерев'яний храм св. архистратига Михаїла відноситься або до 1650 р., або до 1700 року. У 1703–1717 рр. парохом в селі був Лука Баранський. У 1728 р. парохом згадується якийсь священник Свіслакс Чушіч. У 1733–1746 рр. парохом був Василь Іван Духнович. У 1750 р., під час єпископської візитації, село не мало священника, «*бо помер*». Село обслуговував у 1750–1752 рр. священник із сусідньої парохії Колбасов Андрій Ракович. В Тополі після смерті

¹ БЕСКИДЬ Н. А. *Духновичи...*, с. 17–18.

² Там само, с. 20–21.

³ Там само, с. 23–24, 38.

⁴ Цит. за: БЕСКИДЬ Н. А. *Духновичи...*, с. 39.

⁵ *Historický schematizmus farností Prešovskej metropolie. Prešovská archieparchia...*, s. 646.

⁶ *A munkácsi Görögkatolikus Egyházmegye lelkészéneinek 1792. évi katalógusa...*, old. 105.

свого священника на фарі залишилася його дружина-вдова із сином, який був дяком. Тоді в селі жили 64 віряни готові до сповіді, з яких господарів було 20. У 1780 р. Святомихайлівський храм було перенесено на те місце, де він стоїть до тепер. У 1788–1792 рр. парохом у Тополі був о. Петро Духнович. У 1792 р. філією парохії Тополя стала колишня самостійна парохія Руніна та парохія Прислоп¹.

З церковно-адміністративної точки зору Тополя належала до Гуменського округу (деканату / протопресвітеріату) комітату Земплин (архідеканату / архіпресвітеріату), що з 1787 р. належав до Кошпільського вікаріату великої Мукачівської єпархії, осідок якого з 1792 р. знаходився в Пряшеві².

Село **Стацин / Стакчин** розташоване в долині ріки Цірох між містечком Сніною і Стариною. Перша письмова згадка про Стацин відноситься до 1317 р., а перший русинський священник там згадується з 1601 року. Село так само як і інші навколишні поселення належало спочатку графам Другетам, а на зламі XVIII–XIX ст. – родині Сірмаї з Поздішовців. У 1622 р. тут згадується священник Яцко. 1726 р. парохом в селі був Прокоп Гріневич (до 1731 р.). З 1731 до 1750 р. в Стацині парохом був Олексій Ханас. Під час єпископської візитації 1750 р. в селі налічувалося 232 вірян готових до сповіді. У 1772 р. в селі на кошти вірян та патрона графа Стефана Венцкгейма було збудовано мурований кам'яний храм Пресвятої Богородиці Діви Марії. У 1796 р. право патронату над парохією в Стацині мав граф Ладислав Сірмаї, а 1814–1815 рр. – Ондраш Дешшивфі³.

За переписом Мукачівської греко-католицької єпархії 1792 р. в парохії Стацин / Стакчин з філією Ялова, де парохом був Іван Ханас, налічувалося 871 жителів (736 в Стацині і 135 в Яловім)⁴. Всі вони за віросповіданням були греко-католиками, а за національністю – русинами. Із списку священників Гостовицького деканату відомо, що в 1806 р. о. Василь Духнович мав 30 років від роду, був

¹ *Historický schematismus farností Prešovskej metropolie. Prešovská archieparchia...*, s. 646–647.

² CORANIČ Jarosláv. *Z děin Gréckokatolíckej cirkvi na Slovensku*. České Budějovice: Sdružení sv. Jana Nepomuckého při Biskupství českobudějovickém, 2014, s. 81–82.

³ *Historický schematismus farností Prešovskej metropolie. Prešovská archieparchia...*, s. 546–548.

⁴ *A munkácsi Görögkatolikus Egyházmegye lelkészéjeinek 1792. évi katalógusa...*, old. 102.

сім років священником і урядував у парохії Стацино з філіями в с. Яловім та в с. Стацинська Розтока¹. В його парохії, разом із філіями Стацинська Розтока та Ялове, проживало 1 005 жителів, з яких у Стацині – 608 осіб. Всі вони за віросповіданням були греко-католиками і за національністю русинами².

Як бачимо, кожна наступна парохія, в якій парохував о. Василь Духнович, була більшою та чисельнішою, ніж попередня. Всі три парохії були чисто русинськими і греко-католицькими. У метриці села Стацин (Стакчин – Stakčín), яку від 1812 р. почав вести сам о. В. Духнович, є запис наступного священника о. Дмитра Гербері (1816–1818)³ (дідуся Александра по лінії матері), датованого 25 листопада 1816 р. за н. ст. про те, що о. Василь Духнович помер у віці 40 років⁴.

Народження та перші роки життя Александра в Тополі (1803–1805)

Александр Духнович народився 24 квітня 1803 року. В його «Автобіографії», написаній латинською мовою десь на початку 1860-х рр. і вперше опублікованої в Ужгороді 1928 р. в перекладі українською мовою А. Дідика⁵, та у своїй «Короткій біографії», вперше опублікованій у 1963 р. в Пряшеві⁶, народний будитель пише, що народився від батьків Василя Дмитровича Духновича, руського парафіяльного священника в селі Тополі, який саме

¹ БУРАЛЬ Мірослав. *До генеології Олександра Духновича...*, с. 38.

² *A munkácsi görögkatolikus püspökség lelkészsegeinek 1806. évi összeírása*, Szerkesztette: UD-VARI István. Nyiregzháza, 1990, old. 145.

³ *Historický schematicus farnosti Prešovskej metropolie. Prešovská archieparchia...*, s. 556.

⁴ БУРАЛЬ Мірослав. *До генеології Олександра Духновича...*, с. 33. Пор.: MOROSI István – MOROSI Anita. *A történeti Munkácsi Görögkatolikus Egyházmegye papi névtára...*, p. 218.

⁵ DUCHNOVICS Alexander. *Autobiographia* = ДУХНОВИЧЬ Александрь. Автобіографія, Пер. укр. А. Дідика. Ужгородь: Книгопечатня «Свобода» в Ужгородь, 1928. 19 с. [Текст лат. і укр. мовами]. Пор.: DUCHNOVICS Alexander. *Autobiographia* = ДУХНОВИЧЬ Александрь. *Автобіографія*, Пер. укр. мовою Юрія Сака, Духнович Олександр. Твори. В 4-х томах. Том 3., с. 383–391, 391–400; ДУХНОВИЧ Олександр. *Автобіографія*, Духнович О. В. Вибрані твори, Упоряд., вст. ст., підгот. текстів та прим. Д. М. Федаки..., с. 512–522.

⁶ *Краткая Биография Александра Духновича, Крылошана Пряшевского, им самим написанная*, Вступ. замітка: Степана Добоша..., с. 82–85. Пор.: *Краткая Биография Александра Духновича, Крылошана Пряшевского, им самим написанная*, Духнович Олександр. Твори. В 4-х томах. Том 3. Вид. перше..., с. 401–406.

в той час був переведений на парафію в село Стащин / Стакчин, та матері Марії Іванівної Герберій / Герберовій, яка була дочкою Івана Герберія, тодішнього священника в селі Дюрдьош. Обряд хрещення новонародженого Александра здійснив 1 травня 1803 р. Михайло Пуза, тодішній священник із сусіднього села Крива, який пізніше був переведений до села Кленова. Його хрещеними батьками були Александр (Шандор) Сірмаї та Клара Беллович. Батько дуже піклувався, щоб син, який народився другим, був вихований в руському національному дусі, тому початкову освіту дав йому сам (у Стащині – В. Ф.), а потім відправив на навчання до дядька по матері Дмитра Герберія в Старину, а після – до діда Івана Герберія, який в той час вже був священником у Клокочові, де він закінчив, як пише, «*absolutis ruthenicis elementaribus notitiis*»¹.

З огляду на те, що народний будитель пише про свої обставини появи на світ Божий аж через 60 років, його інформацію належить перевірити та верифікувати (співставити) на достовірність з іншими джерелами.

Стосовно священника Михайла Пузи (?–1829?), який здійснив обряд хрещення новонародженого Александра, то він парохував у с. Крива комітату Земплин 1801–1803 рр., після чого аж до смерті був парохом в с. Кленова того ж комітату (1803–1829)². Хрещеними батьками Александра Духновича стали графський син Шандор Сірмаї та Клара Беллович³. Іншу версію щодо ймовірної хресної мами Александра пропонує дослідник родини Духновичів Ніколай Бескид. Він пише, що «тримала його над водою» дружина о. Михайла Пузи – Марія Пуза⁴. Клара Беллович, припускаю, могла походити із священницької родини Белловичів із Верхньої Яблінки комітату Земплин.

Після народження Александра його батьки переїхали через гору в село Стащин (Стакчин). Як впливає з деяких документів,

¹ ДУХНОВИЧ Олександр. *Автобіографія*, Духнович О. В. Вибрані твори, Упоряд., вст. ст., підгот. текстів та прим. Д. М. Федаки..., с. 512.

² MOROSI István – MOROSI Anita. *A történeti Munkácsi Görögkatolikus Egyházmegye papi névtára...*, р. 715.

³ ВОЛОШИН Августин. *Памяти Александра Духновича...*, с. 6.

⁴ БЕСКИДЬ Н. А. *Духновичи...*, с. 42.

переїзд о. Василя Духновича із с. Тополя до с. Стащина відбувся між 13 грудням 1804 р., коли граф Ладислав Сірмаї просив мукачівського єпископа Андрія Бачинського перемістити священника В. Духновича з парохії Тополя на вакантну парохію Стащин, і 8 березням 1805 р., коли датується список Гостовицького деканату за 1804 р., в якому гостовицький священник Павло Данілович (парохував тут з 1791 до 1806 р.)¹ зазначає, що до парохії Стащин прибув новий священник Василь Духнович із Занастаського деканату, про якого він ще не має детальної інформації².

Переїзд із Тополі в Стащин для Духновичів (чи будь-кого іншого) видався не легким. На свята Покрови Пресв. Богородиці Діви Марії (14 жовтня за т. зв. «старим», юліанським календарем) майже завжди вершини гір покривалися снігом, який лежав тут щороку до червня³. З вище наведеного матеріалу сучасний топольський краєзнавець Мірослав Бураль робить висновок, що Василь Духнович перейшов з Топольської в Стащинську парохію, коли його син Александр мав один рік і вісім місяців⁴.

Александр Духнович помилився у своїй Автобіографії, де писав, що, коли його батьки переїхали в Стакчин, йому було всього півроку. Правда полягає в тому, що його залишили на якийсь час (до весни, а може й до літа 1805 р.) в Тополі під доглядом «старухи Гарайдихи», «когда меня стара Гарайдиха на спинь перенесла через Настас, в сопровожденіи любезной матери, и принесла в Стакчин»⁵. Услід за народним будителем помилилася і Олена Рудловчак, найкраща дослідниця життя і творчості Александра Духновича, яка писала, що «баба Гарайдиха» віддала Александра батькам влітку 1804 року⁶.

Зі своїм переїздом із Тополі в Стащин Александр Духнович помилився в Автобіографії лише роками, але все інше повідомле-

¹ MOROSI István – MOROSI Anita. *A történeti Munkácsi Görögkatolikus Egyházmegye papi névtára...*, p. 195.

² БУРАЛЬ Мірослав. *До генеології Олександра Духновича...*, с. 36.

³ БЕСКИДЬ Н. А. *Духновичи...*, с. 43.

⁴ БУРАЛЬ Мірослав. *До генеології Олександра Духновича...*, с. 36–37.

⁵ *Краткая Биография Александра Духновича, Крылошана Пряшевского, им самим написанная*, Вступ. замітка: С. Добоша..., с. 82; Цит. за: БУРАЛЬ Мірослав. *До генеології Олександра Духновича...*, с. 35.

⁶ РУДЛОВЧАК Олена. *Олександр Духнович і Старинська долина...*, с. 18.

не ним відповідає дійсності. Швидше за все батька Адама і Александра о. Василь Духнович здійснив перехід через гору Настас в грудні 1804 р. без дружини і дітей, бо пішки з Тополі до Стащина треба було пройти дорогою з Улицької долини гірський перевал через гору Панькову (555 м. над р. м.) в село Прислоп, а звідти через гірський хребет Настас висотою 780-800 м. над р. м. в село Стащинська Розтока і далі в Стащин. Довжина цього шляху (особливо складного зимою) мала майже 12 км. Тож дружина Марія, діти, Адам і Александр з дідусем Дмитром і бабусею Євстахією Духновичами та нянькою-годувальницею «бабою Гарайдихою» залишилися до пізньої весни 1805 р. в Тополі і лише на зламі квітня-травня, коли зійшов великий сніг, прибули в Стащин¹. Отже в Тополі, як він напише в 1851 р., «Я свѣтъ узрѣлъ подь Бескыдомъ, Першый воздуъ руськый ссаѣ...»², Александр Духнович прожив майже цілі два перші роки свого життя.

Діти Василя Духновича та Марії Гербері

Першу інформацію від Александра Духновича про свою велику родину знаходимо аж у 1853 р. в «Album. Приятный Памятникъ, или Дружественная Записка Александру Духновичу, Собора Крылошанъ Пряшовскаго Сочлену 1853. Отъ Друзей»³. Відтак певна інформація міститься в його заповіті (тестаменті) від 1857 р. «Во им'я триединного Бога. Аминь» та додатку до нього, укладеного 23 лютого 1862 р., і малого додатку до заповіту, укладеного 23 листопада 1864 року⁴. Із змісту цих «его-документів» випливає наступна інформація.

У 1853 р. уже відомий русинський народний будитель згадує покійними вісім своїх братів і сестер: **Адама** (?–†1809), **Андрія** (?–†1811), **Афанасія** (?–†1818), **Марію** (?–†1819), **Анастасію** (?–†1820), **Антонія** (?–†1821), **Сузанну** (?–†1829, померла як Невицька – за

¹ БУРАЛЬ Мирослав. *До генеології Олександра Духновича...*, с. 36–37.

² ДУХНОВИЧЪ Александръ. *Вручаніе, Поздравленіе Русинѡвъ на годъ 1851 отъ Литературнаго заведеніе Пряшевскаго. Вѣна, 1851*, с. 69.

³ *Album. Приятный Памятникъ, или Дружественная Записка Александру Духновичу, Собора Крылошанъ Пряшовскаго Сочлену 1853. Отъ Друзей...*, с. 386–387, 435–436.

⁴ *Заповіт Олександра Духновича*, Вст. ст. Олени РУДЛЮВЧАК..., с. 49–51. Пор.: [Заповіт]. *Во ім'я триединого Бога. Аминь*, ДУХНОВИЧ О. В. Вибрані твори..., с. 523–529.

прізвищем чоловіка) і **Анну** (?–1850)¹. Наскільки ми вже знаємо, усі брати і сестри крім Адама і Александра, народилися в Стащині в період з 1805 до 1814 року.

В заповіті (тестаменті), складеному Александром Духновичем у 1857 р., додатку до нього від 1862 р. та малому додатку до нього від 1864 р., він згадує двох живих на той час рідних сестер: **Софію** (1812–1882), одружену за о. Теодора Баранковича, і двох їхніх дочок (племінниць А. Духновича) – Марію і Анну Баранковичів, та **Терезію** (1814–1865), одружену за Мірошшая, і їхнього сина Михайла (племінника А. Духновича)². В малому додатку до заповіту від 1864 р. Александр Духнович згадує ще про свого племінника Александра Невицького, сина Георгія Невицького. Про останнього він пише в теперішньому часі («тепер») як про «суддю знаті в Собраниях»³. Отже, згідно з его-документами Александра Духновича, **всіх дітей** у його батьків о. Василя Духновича та Марії Гербері, разом із ним, було **11**.

З наведеної вище інформації А. Духновича не узгоджуються між собою дві «деталі». По-перше, Георгій (Дьордь) Невицький, який був жонатий на рідній сестрі Александра – Сузанні Духнович – дочці Василя Духновича і Марії Гербері, що померла 1829 р., насправді був греко-католицьким священником, а не суддею в 1864 р., жив у 1791–1854 рр., а отже помер на десять років раніше за складання А. Духновичем додатку до заповіту (тестаменту). Із дітей подружжя Невицьких мало доньку Терезію (1827–1905), що була заміжня за священника Михайла Натолія (1827–1879)⁴. Про сина Александра Невицького, якого згадує А. Духнович, нічого не відомо. По-друге, греко-католицького священника, за якого була одружена інша сестра Александра – Софія Духнович, звали не Теодор, як згадує у заповіті (тестаменті) 1857 р. А. Духнович, а Михайл-

¹ Цит. за вид.: ПАДЯК Валерій. *Є така нація – Русини!...*, с. 12.

² *Заповіт Олександра Духновича*, Вст. ст. Олени РУДЛОВЧАК..., с. 49–51. Пор.: [Заповіт]. *Во ім'я триєдиного Бога. Амінь*, ДУХНОВИЧ О. В. Вибрані твори..., с. 523–529. Пор.: ПАДЯК Валерій. *Є така нація – Русини!...*, с. 12.

³ *Заповіт Олександра Духновича*, Вст. ст. Олени РУДЛОВЧАК..., с. 49–51. Пор.: [Заповіт]. *Во ім'я триєдиного Бога. Амінь*, ДУХНОВИЧ О. В. Вибрані твори..., с. 528.

⁴ MOROSI István – MOROSI Anita. *A történeti Munkácsi Görögkatolikus Egyházmegye papi névtára...*, p. 601.

ло Баранкович (1787–?), що востаннє згадується в документах 1823 р. як парох в с. Руська Гадна в комітаті Абайу-Торна та декан Черегатського деканату (округу)¹.

Тепер вияснимо, що згадується про братів і сестер Александра Духновича в інших джерелах та працях духновичезнавців.

Шематизми Мукачівської (з 1816 р.) та Пряшівської (з 1821 р.) греко-католицької єпархій повідомляють тільки про трьох дочок подружжя Духновичів – рідних сестер Александра, які стали дружинами священників: Софію – жінку о. Михайла Баранковича (1787–1823?); Сузанну – жінку о. Георгія Невицького (1791–1854); і Юліанну (1808–1876) – дружину о. Йосифа Даніловича (1800–1880)².

Николай Бескид, автор першої та єдиної до сьогодні праці про всіх Духновичів, у 1934 р. писав, що від шлюбу о. Василя Духновича та Марії Герберій народилося **десять дітей** – п'ять синів і п'ять дочок в такій послідовності: Адам, Александр, Андрій, Афанасій, Марія, Анастасія, Антоній, Сузанна, Анна і Терезія. Н. Бескид помилково вважає, що всі крім Терезії, народилися в Тополі. Однак, у зв'язку з тим, що давніші метричні записи загинули під час пожежі (правда, не пише, коли саме це сталося і де – В. Ф.), точні дати народження дітей відомі тільки в двох: Александра – 24 квітня 1803 р. в с. Тополі і Терезії – 1 вересня 1814 р. в с. Стащині. Чоловіча лінія цієї родини, за винятком Александра Духновича, швидко припинилася: Адам помер у 1809 р., Андрій – 1811 р., Афанасій – 1818 р., а Антоній – 1821 року. Всі померли в дитячому віці. Жіноче покоління виявилось сильнішим. У дитячому віці померли лише двоє: Марія – 1819 р. та Анастасія – 1820 року³.

Далі Н. Бескид пише про долю трьох дочок: Сузанну, Анну і Терезію. Сузанна Духнович вийшла заміж за Георгія Невицького, пароха с. Ремети. При них жила вдова о. Василя Духновича, теща о. Невицького (мати Александра – Марія Духнович / Гербері). Її перебування в цьому домі виявилось досить потрібним, оскільки її дочка Сузанна померла в 1829 році. Отець Георгій Невицький

¹ Там само с. 100.

² Там само, с. 100, 194, 218, 601.

³ БЕСКИДЪ Н. А. *Духновичи...*, с. 30.

помер у 1854 році. Від шлюбу Сузанни Духнович і Георгія Невицького народився син Георгій (молодший), якого після смерті матері (1829) виховувала бабуся. Александр Духнович любив цю сім'ю: ради своєї матері він часто гостював у них¹, принаймні до її смерті, яка настала у 1843 році.

Про другу сестру Александра Духновича – Анну, Ніколай Бескид пише дуже мало. Вона вийшла заміж за Йосифа Даніловича, пізніше священника Янчевського. Тут, при постарілому та осліпшому чоловікові, вона померла 17 жовтня 1876 року².

Терезія, найменша сестра Александра Духновича, як інформує Н. Бескид, вийшла заміж за Теодора Баранковича, сина Йосифа, комлошського священника. Він був церковнослужителем у Пряшівській єпархії, парохував раніше в с. Матяшка, а потім в с. Андрейкові, де й помер у 1883 році. Терезія померла раніше за нього на один рік (1882). Від їхнього шлюбу народилися дві дочки: Марія і Анна³.

Наступним дослідником, який після Н. Бескида взявся вивчити генеологію Александра Духновича, став Мірослав Бураль (2005). На його думку, о. Василь Духнович зі своєю дружиною Марією Гербері (1784 р., с. Дячів ? – 1843 р., с. Тур'я Ремети) мали вісім дітей: чотирьох хлопців і чотирьох дівчат. Двоє з них народилися в с. Тополі, а шестеро – в с. Стащині. У Тополі народилися два сини: Адам (1801 р., або 1802 р. ?) і Александр (24 квітня 1803 р.). Адам скоро помер, бо 1806 р. вже згадується лише один Александр. Два наступні сини народилися в с. Стащині, але теж скоро померли: Антон – 1814 р. і Андрій – 1820 року⁴. Тож із братів Духновичів вижив і дожив до старості (62-х років) лише один Александр.

Із чотирьох дочок Духновичів, пише М. Бураль, найстарша Юліана (1806 р., с. Стащин – 6.10.1876 р., с. Іначівці) вийшла заміж за священника Йосифа Даниловича; друга дочка Сузанна прожила двадцять років (1807 р., с. Стащин – 31.12.1827 р., с. Вишня Рибниця), але встигла стати дружиною священника Георгія Невицького; третя дочка Софія (1812 р., с. Стащин – 1882 р., можливо померла в

¹ Там само, с. 30.

² Там само, с. 32.

³ Там само, с. 32.

⁴ БУРАЛЬ Мірослав. *До генеології Олександра Духновича...*, с. 33.

доньки Марії в с. Лотиську?), стала дружиною священника Федора Баранковича; наймолодша дочка Терезія (3.11.1814 р., с. Стащин – після 1865 р., с. Вишній Мирошів?) вийшла заміж за півцеучителя Андрія Купка-Мирошай в с. Біловежі¹.

До питання про кількість дітей у подружжя Василя Духновича (1776–1816) та Марії Гербері (1784–1843) нещодавно звернувся і ужгородсько-пряшівський вчений Валерій Падяк (2023). Плідний дослідник літератури карпатських русинів пише, що в цій родині *«загалом народилося одинадцяттеро (чи дванадцяттеро?) дітей. Щоправда, многи із дітей досить скоро померли. Метрики дітей о. Василя Духновича згоріли під час пожежі; маємо лише короткі відомості про Александрових сестер і братів»*². В. Падяк звернув увагу на сестру А. Духновича – Юліанну. Згадавши спочатку згідно з «Album-мом – дружньої Записки А. Духновичу від друзів собору-крилошан Пряшівської єпархії 1853 р.» датування смерті Анни (?–1850), дослідник припустив думку мовляв *«може бути, що скорочено її знали називати Анною; в одруженні – Данилович, 1806–1876»*³.

Як можна переконатися із вище наведеної інформації до сьогодні не має єдності між духновичезнавцями у двох, найбільш ключових, на мою думку, питаннях: 1) про кількість дітей в подружжя Духновичів та 2) про їхню долю. Навіть попри те, що мова йде про класичну багатодітну священницьку родину, про які зазвичай збереглося значно більше писемних джерел, ніж про звичайні сільські родини вірян, складно звести всіх Духновичів до спільного знаменника. На підставі церковно-парафіяльних метрик та єпархіальних шематизмів, підсумованих у книгах о. Іштвана Бендаса (1999), о. Петера Борзи і о. Юрая Градоша (2016), о. Іштвана Мароші та Аніти Мароші (2023), а також его-наративів самого Александра Духновича та досліджень о. А. Кралицького і Й. Ливчака (1865), А. Волошина (1923), Н. Бескида (1934), О. Рудловчак (1968) та М. Буралія (2005), спробую представити власне бачення генеології дітей Духновичів.

Враховавши всі доступні джерела та дослідження, моя від-

¹ Там само, с. 33–34.

² ПАДЯК Валерій. *Є така нація – Русини!...*, с. 11.

³ Там само, с. 12.

повідь на питання про кількість дітей у подружжя о. Василя Духновича (1776–1816) та Марії Гербері (1784–1843) – **одинадцять: п'ять хлопців і шестеро дівчат**. Вони народилися в період з 1802 до 1814 р.: **Адам** (?–+1806/1809?), **Александр** (1803–1864), **Андрій** (?–+1811/1820?), **Афанасій** (?–+1818), **Марія** (?–+1819), **Анастасія** (?–+1820), **Антоній** (?–+1821), **Сузанна** (?–+1829), **Анна / Юліанна** (1808–1876), **Софія** (1812–1882), **Терезія** (1814–1865). Діти народилися в трьох селах Снінського округу комітату Земплин: Улич-Кривій, Тополі і Стащині.

В Улич-Кривій народився лише **первісток Адам**. Мірослав Бураль помиляється, коли пише, що в Тополі народилися два сини¹. Про Адама відомо дуже мало: він мав народитися найпізніше на початку 1802 р.; за джерелами він мав померти у 1806 р. (або ще до 1806) в Стащині (архівний документ того року згадує лише одного сина Александра)², хоч сам Александр Духнович вважав роком смерті свого старшого брата 1809 рік³.

В Тополі народилася **друга** дитина подружжя Духновичів син **Александр** (1803–1864). Він народився 24 квітня 1803, а помер 29 березня 1865 року. Про нього збереглося багато джерел, а ще більше написано різних праць.

В Стащині **третьою** дитиною в сім'ї Духновичів народився **Андрій**. Коли це сталося не відомо. З огляду на те, коли батьки Адама і Александра переїхали з Тополі в Стащин, він міг народитися в 1805 або 1806 році. Так само не має точності в тому, коли він помер: за одними джерелами його смерть настала у 1811 р.⁴, а за іншими – у 1820 році⁵.

Ще менше відомо про сина **Афанасія**, який помер у 1818 р.⁶, та сина **Антоня (Антонія)**, який за одними джерелами помер

¹ БУРАЛЬ Мірослав. *До генеології Олександра Духновича...*, с. 33.

² Там само, с. 33.

³ *Алвит. Пріятный Памятникъ, или Дружественная Записка Александру Духновичу, Собора Крылошанъ Пряшовскаго Сочлену 1853. Отъ Друзей...*, с. 386–387, 435–436.

⁴ Там само.

⁵ БУРАЛЬ Мірослав. *До генеології Олександра Духновича...*, с. 33.

⁶ *Алвит. Пріятный Памятникъ, или Дружественная Записка Александру Духновичу, Собора Крылошанъ Пряшовскаго Сочлену 1853. Отъ Друзей...*, с. 386–387, 435–436.

1814 р.¹, а за іншими 1821 року². Обидва вони народилися і якийсь час жили в Стащині.

Це є вся інформація, якою володіють на нинішній день духовничезнавці про всіх синів Василя Духновича та Марії Гербері, за винятком Александра Духновича.

Значно більше зберелося відомостей про їхніх шістьох дочок – рідних сестер народного будителя. Пояснення цьому просте: крім трьох (Марії, Анастасії і Терезії), інші троє стали дружинами священників і в цьому соціальному статусі потрапили до шематизмів Мукачівської та Пряшівської єпархій.

Про дочок **Марію** та **Анастасію** відомо тільки те, що вони померли одна за одною в підлітковому віці – відповідно в 1819 і 1820 роках³. Якщо взяти до уваги, що Александр Духнович у 1853 р. згадує про покійних своїх братів і сестер в хронологічній послідовності їхнього народження, тоді Марія і Анастасія мали народитися або в 1806–1807 рр., або в 1809–1811 роках. Таким чином, молодші сестри Александра могли прожити максимально 13, а мінімально 9-10 років.

Із дочок подружжя Духновичів, які вирости, вийшли заміж і народили дітей, троє стали дружинами священників. Найстаршою із усіх шести дочок джерела згадують **Сузанну**. Сузанна народилася в Стащині 1807 р. і стала дружиною священника Георгія (Юрія) Невицького (1791–1854). За архівним документом вона померла в с. Верхня Рибниця 31 грудня 1827 р.⁴, а за версією її брата Александра Духновича – у 1829 році⁵. Припускаю, що Сузанна Невицька померла або під час пологів (1827), або в результаті хвороби через два роки (1829). Відомо, що в подружжя Невицьких у 1827 р. народилася дочка Терезія (1827–1905), яка стала дружиною

¹ БУРАЛЬ Мирослав. *До генеології Олександра Духновича...*, с. 33.

² *Албит. Приятный Памятникъ, или Дружественная Записка Александру Духновичу, Собора Крылошанъ Пряшовскаго Сочлену 1853. Отъ Друзей...*, с. 386–387, 435–436.

³ Там само.

Заповіт Олександра Духновича, Вст. ст. Олени РУДЛОВЧАК..., с. 49–51. Пор.: [Заповіт]. *Во ім'я триєдиного Бога. Амінь*, ДУХНОВИЧ О. В. Вибрані твори..., с. 523–529.

⁴ БУРАЛЬ Мирослав. *До генеології Олександра Духновича...*, с. 33.

⁵ *Албит. Приятный Памятникъ, или Дружественная Записка Александру Духновичу, Собора Крылошанъ Пряшовскаго Сочлену 1853. Отъ Друзей...*, с. 386–387, 435–436.

священника Михайла Натоля (1827–1879)¹. Про дітей о. Михайла та Сузанни Натолів мова піде трохи нижче.

Юліанна (скорочено її називали **Анна**, але ніде не зустрічається, щоб називали Юлія) народилася 1806 або 1808 р. в Стащині, а померла 1850 або 1876 року. В шематизмі зазначено, що вона була дочкою священника Василя Духновича та Юліанни Гербері² (певно тут описка: має бути Марії Гербері). Вона вийшла заміж за священника Йосифа Даниловича (1800–1880), який з 1835 р. і до смерті був парохом у с. Нячовці (Solymos) комітату Унг³.

Анна / Юліанна є «найпроблематичнішою» дочкою Духновичів з точки зору датування її смерті. Сам Александр Духнович у 1853 р. датував рік смерті своєї рідної сестри Анни 1850-им⁴. Це була очевидна помилка. Ніколай Бескид пише, що Анна була дружиною священника Йосифа Даниловича і померла 17 жовтня 1876 року⁵. Мірослав Бураль пише, що одруженою за священника Йосифа Даниловича була Юліанна, яка народилася 1806 р. і померла 6 жовтня 1876 р. в с. Іначовцях⁶. Майже так само пише і єпархіальний шематизм: вона народилася 1808 р., померла 1876 р. в с. Нячовці (Solymos), і була дружиною священника Йосифа Даниловича⁷.

Однозначно, що мова йде про одну особу – Анну / Юліанну, що була одруженою за о. Й. Даниловича. Не зрозуміло тільки одне: як міг її рідний освічений брат, на той час відомий священник-канонік Пряшівської єпархії, не знати точного імені своєї сестри та дати її смерті. Більш того, Александр Духнович поховав її на 26 років раніше (1850), ніж вона насправді померла (1876).

¹ MOROSI István – MOROSI Anita. *A történeti Munkácsi Görögkatolikus Egyházmegye papi névtára...*, p. 601.

² Там само, с. 194.

³ BENDÁSZ István. *Részletek a Munkácsi Görög Katolikus Egyházmegye történetéből...*, old. 261; MOROSI István – MOROSI Anita. *A történeti Munkácsi Görögkatolikus Egyházmegye papi névtára...*, с. 194.

⁴ *Album. Приятный Памятникъ, или Дружественная Записка Александру Духновичу, Собора Крылошанъ Пряшовскаго Сочлену 1853. Отъ Друзей...*, с. 386–387, 435–436.

⁵ БЕСКИДЪ Н. А. *Духновичи...*, с. 32.

⁶ БУРАЛЬ Мірослав. *До генеології Олександра Духновича...*, с. 33; MOROSI István – MOROSI Anita. *A történeti Munkácsi Görögkatolikus Egyházmegye papi névtára...*, с. 194.

⁷ MOROSI István – MOROSI Anita. *A történeti Munkácsi Görögkatolikus Egyházmegye papi névtára...*, p. 194.

У 1812 р. в Стащині в сім'ї Духновичів народилася дочка **Софія** (1812–1882). Метрика греко-католицької парохії Андрейова, яку використовує Мірослав Бураль, каже, що вона вийшла заміж за священника Федора Баранковича і померла 1882 р. можливо в доньки Марії в Лотиську?¹. Як свідчать шематизми Пряшівської єпархії священник на ім'я Теодор (Федор) Баранкович (народ. 1821 р.) згадується серед парохів села Андрейова, розташованого в Нижніх Бескидах, в долині Андрейовської річки, поблизу міста Бардійов, де він парохував з 1863 до 1884 року². Звісно теоретично можна припустити, що чоловік-священник був молодшим за свою дружину на дев'ять років, але версія М. Буралья хибна.

Шематизми Мукачівської і Пряшівської єпархій згадують ім'я о. Михайла Баранковича (1787–?), який мав дружину Софію – дочку священника Василя Духновича та Марії Гербері³. До 1823 р., останнього року, в якому його згадують єпархіяльні документи, о. М. Баранкович парохував у селах Руський Пеклін (1811–1817) комітату Шаріш і Руська-Гадна комітату Абайу-Торна (1817–1823). У 1820–1823 рр. був деканом Черегатського округу⁴ архідияконату (=комітату) Абауй-Торна Пряшівської греко-католицької єпархії. Якою була його подальша доля, не відомо.

Наймолодшою дитиною в сім'ї Духновичів-Герберів та наймолодшою сестрою Александра була **Терезія** (1814 – після 1865). Александр Духнович у 1857–1864 рр. згадує про неї та її синів у своєму заповіті як дружину півцєвчителя Андрія Купки-Мірошшаша⁵. Згідно з метрикою греко-католицької парохії Біловежа, відомості з якої наводить Мірослав Бураль (2005), Терезія народилася в Стащині 3 серпня 1814 року⁶. Про неї відомо, що вона була єдиною із дочок подружжя о. Василя Духновича і Марії Гербері, яка не вийшла заміж за священника, а стала дружиною півцєвчителя

¹ БУРАЛЬ Мірослав. *До генеології Олександра Духновича...*, с. 33.

² *Historický šematizmus farnosti Prešovskej metropolie. Prešovská archieparchia...*, s. 13–16.

³ MOROSI István – MOROSI Anita. *A történeti Munkácsi Görögkatolikus Egyházmegye papi névtára...*, p. 100.

⁴ Там само, с. 100.

⁵ *Во ім'я триєдиного Бога. Амінь [Заповіт]*, Пер. з лат. Ю. САКА..., с. 51–53. Пор.: [Заповіт]. *Во ім'я триєдиного Бога. Амінь*, ДУХНОВИЧ О. В. Вибрані твори..., с. 524, 526–527.

⁶ БУРАЛЬ Мірослав. *До генеології Олександра Духновича...*, с. 33, 40.

Андрія Купки-Мірошшя в с. Біловежі. Відомо також, що вона померла після 1865 р. в с. Вишній Мирошів¹.

В історії з Терезією Духнович не зрозуміло, на яких джерельних підставах дослідник Духновичів Ніколай Бескид (1934) хибно написав, що Терезія вийшла заміж за Теодора Баранковича, сина Йосифа, комлошського священника². Насправді в с. Комлош, що знаходиться біля Бардійова (з 1920 р. – с. Комлоша, з 1948 р. с. Хмельова в Словаччині), у списках парохів священника з прізвищем Баранкович не має³. Далі Н. Бескид пише, що Т. Баранкович був церковнослужителем у Пряшівській єпархії, раніше парохував у Матяшці, а потім служив в Андрейкові, де й помер у 1883 році⁴. Як засвідчують Пряшівські єпархіальні шематизми на парохії Матяшка, що лежить ближче до Ганушовців над Топлою, у списку парохів теж не має ніякого Баранковича⁵. Стосовно ж служіння Т. Баранковича на парохії в Андрейкові, то, як свідчать шематизми Пряшівської єпархії священник на ім'я Теодор Баранкович (народ. 1821 р.) згадується серед парохів села Андрейова, розташованого в Нижніх Бескидах, в долині Андрейовської річки, поблизу міста Бардійов. Тут він парохував з 1863 до 1884 року⁶. На думку Н. Бескида, Терезія померла раніше за свого чоловіка на один рік (1882-го). Від їхнього шлюбу народилися дві дочки: Марія і Анна⁷.

Тепер можна із стовідсотковою впевненістю ствердити, що Ніколай Бескид помилився: дружиною о. Баранковича була не Терезія, а Софія, а священника звали не Теодор, а Михайло.

Якщо припустити думку, що церковно-парафіяльні метрики могли згоріти під час пожеж, що часто траплялося з дерев'яними сільськими храмами або фарами, її варто підкріпити писемними доказами. Де саме згоріли ці метрики – в Улич-Кривій, Тополі чи в Стащині, селах, в яких народилися всі діти подружжя В. Духновича і М. Гербері. В Тополі, збудований 1796 р. дерев'яний Храм

¹ Там само, с. 33–34, 40.

² БЕСКИДЪ Н. А. *Духновичи...*, с. 32.

³ *Historický schematizmus farností Prešovskej metropolie. Prešovská archieparchia...*, s. 194.

⁴ БЕСКИДЪ Н. А. *Духновичи...*, с. 32.

⁵ *Historický schematizmus farností Prešovskej metropolie. Prešovská archieparchia...*, s. 342.

⁶ *Ibidem*, s. 13–16.

⁷ БЕСКИДЪ Н. А. *Духновичи...*, с. 32.

Пресвятої Богородиці в Рунині, де могли зберігатися церковно-парафіальні метрики, був сильно пошкоджений аж під час Першої світової війни¹. В с. Стащині, де з 1772 р. стояв кам'яний Храм Пресвятої Богородиці без вежі (її добудували на початку ХІХ ст.), а фара для священника була збудована з дерева 1782 р.², жодного разу не згадується про пожежу чи якийсь інше лихо, в результаті якого могли згоріти метрики.

Хрещені імена дітей Василя та Марії Духновичів

Ще одне питання, на котре слід дати відповідь, це імена братів і сестер Александра та його самого. Імена більшості дітей подружжя о. Василя і Марії Духновичів для русинського середовища Сніни та взагалі цілої Угорської Русі (8 із 13 комітатів історичної Мукачівської греко-католицької єпархії площею 34 689 кв. км.) були не звичними. Професор Іштван Удварі, сучасний найкращий знавець повсякденного життя карпатських русинів Угорщини ХVІІІ ст., вважає, що найбільш поширеними русинськими чоловічими хрещеними іменами в комітаті Земплин були по-черзі Іван, Андрій, Василь, Франциск та Михайло, а в комітаті Берег, наприклад, – Іван, Теодор, Грегорій, Якоб і Василь. Дослідження дали підстави І. Удварі прийти до висновку, що незалежно від етносу (русинів, угорців, волохів, словаків, німців) цілого північно-східного Угорського королівства (13-ти комітатів загальною площею понад 49 тис. кв. км. – В. Ф.) найбільш поширеним хрещеним іменем було ім'я Іван (Joannes)³.

¹ *Historický schematismus farnosti Prešovskej metropolie. Prešovská archieparchia...*, s. 647.

² *Ibidem*, s. 548.

³ UDVARI Istvan. *A Mária Terézia korabeli úrbérrendezés szlovák nyelvű kéziratok forrásai. Szepes és Zemplén vármegyék*. Nyíregyháza, 1996, p. 45–118; UDVARI Іштван. *Імена русинів комітату Земплин за часів Марії Терезії (1773–1774 рр.)*, *Studia Ukrainica et Rusinica Nyíregyháziensia* 5. Nyíregyháza, 1997, p. 185–194; UDVARI Istvan. *Bereg vármegyei magyar férfi keresztnévek Mária Terézia korában*, *Néprajzi Látóhatár*, IV. Miskolc, 1995, 3-4 sz., p. 13–23; UDVARI Іштван. *Імена переднякув русинських сел жупы Берег за Марії Терезії*, UDVARI Іштван. *Русинські жерела урбарської реформи Марії Терезії*, *Studia Ukrainica et Rusinica*. Nyíregyháziensia, 6. Nyíregyháza, 1999, s. 47–66; UDVARI Іштван. *Імена переднякув русинських сел жупы Берег за Марії Терезії*, Удварі Іштван. *Образчики з історії пудкарпатських Русинув ХVІІІ століття: Изглядованя з історії культури и языка, Вступ І. Керчі; Спередолово Дюлы Вігы; Мапы Жолта Ботлика. Ужгород : Удавательство Валерія Падыяка, 2000, с. 293–308.*

Добрі дослідники повсякденного життя карпатських русинів в Угорщині XIX – початку XX ст. отець Юрій-Калман Жаткович (1896) та д-р Орест Сабов (1913) пишуть, що найпоширенішими іменами серед хлопців були Іван (Іван), Василь, Михаль (Михайло), Юрко (Юрій), Андрій (Андрій), а серед дівчат – Марія, Анця (Анна), Гафія (Софія), Олена¹.

Тож «стандартними» хрещеними іменами серед п'яти синів Духновичів було лише ім'я Андрія, який помер дуже рано, а серед шести дочок – імена трьох: Марії, Анни / Юліанни і Софії. Імена ж чотирьох синів (Адама, Александра, Афанасія, Антонія) та трьох дочок (Анастасії, Сузанни, Терезії) – мали карпаторусинське походження. Нікого із синів Духновичів-Герберів не звали Іваном – найбільш поширеним хрещеним іменем на цілому просторі Угорської Русі – головним маркером національної ідентичності та ментальної географії співплемінників народного будителя карпатських русинів Александра Духновича.

Доля родини Духновичів після смерті отця Василя

Села, в яких Александр Духнович народився і виріс, належали до Занастаського деканату Кошіцького (Пряшівського) вікаріату Мукачівської єпархії. Поки багатодітна сім'я Духновичів звикала жити без свого годувальника, в житті великої Мукачівської єпархії сталася епохальна зміна: 23 вересня 1818 р. папа римський канонічно заснував із її парохій та вірян нову Пряшівську греко-католицьку русинську єпархію. Її першим єпископом став уродженець с. Пасіка, що біля Сваляви (комітат Берег), багатолітній цензор слов'янських книг в Буді, пряшівський вікарій та генеральний вікарій Мукачівської єпархії Григорій Таркович (1754–1841)².

¹ ЖАТКОВИЧ Юрій. *Етнографический очерк угро-русских*, Мазурок О. С. Юрій Жаткович як історик та етнограф. Ужгород: УжНУ, 2001, с. 213. Пор.: ЖАТКОВИЧ Юрій. *Етнографический очерк угро-русских: Комплексне видання*, Упоряд. і передм. О. С. Мазурка. Ужгород: Мистецька лінія, 2007, с. 111; SZABÓ Orest. *A magyar oroszokról. (Ruthének.)*. Budapest: Nemzetiségi ismertető könyvtár, 1913, old. 150. Пор.: САБОВ Орест. Про угорських русинів (Реферат книги), Мазурок Олег. Орест Сабов та його книга про угорських русинів: Монографія. Ужгород: Карпатська Вежа, 2010, с. 132; SZABÓ Orest. *O uhorských Rusoch (Rusini) v preklade a historickom komentári*, Eds. Lýdia Budayová, Peter Buday, Peter Švorc. Prešov: UNIVERSUM, 2022, s. 142.

² CORANIĆ Jaroslav. *Bishops of the Prešov Greek Catholic Eparchy during the Reign of the Habsburgs, 1818–1918*. Uzhhorod–Prešov, 2021, p. 43–67.

Після адміністративного поділу історичної Церкви-матері, рідне село А. Духновича Тополя, разом із меншою частиною розколотого архідеканату Земплин, залишилося в складі старої Мукачівської єпархії аж до 1946 року¹. Проте парохія с. Стащин Гостовицького деканату, де жила вся родина Духновичів з весни 1805 р., після 1818 р. опинилася в складі новоствореної Пряшівської єпархії².

За церковним звичаєм та існуючим порядком у старій Мукачівській і новій Пряшівській єпархіях вдова священника після смерті свого чоловіка могла залишатися з дітьми на фарі ще 1-2 роки, навіть отримувати з парафії прибутки³. З дозволу власника села та патрона парохії Стащина графа Ладислава Сірмаї сім'я вдови Марії Духнович могла залишитися якийсь час на фарі⁴.

Відома дослідниця творчості Духновича Олена Рудловчак пише, що мати Александра з його сестрами на певний час поселилася в її брата о. Івана Гербері в Старині. На її думку, це могло бути з 1818-го до початку 1820-х років. До матері в Старину на береги ріки Цірохи А. Духнович приїздив на канікули з Ужгорода і Кошиць⁵. Це не вірна версія: жодний Іван Гербері ніколи не був парохом у Старині. Єдиним священником із Герберів, який парохував у Старині в 1799–1816 рр., був Дмитро Дем'ян Гербері⁶.

Припускаю, що вдова з дітьми не покидали Стащин / Стакчин до 1821 р., тому що священниками в цьому селі в ті роки були сватове – родичі Духновичів по материній лінії Марії Гербері. У 1816–1818 рр. священником у Стащині був священник-емерит (пенсіонер) Дмитро Дем'ян Гербері із Старини, який помер 5 жовтня 1818 р. в с. Дьордьош комітату Земплин⁷. Після нього парохом у Стащині 1818–1821 рр. був їхній далекий родак о. Іван Гербері (1778–1821), син

¹ *Historický schematismus farnosti Prešovskej metropolie. Prešovská archieparchia...*, s. 648.

² CORANIČ Jaroslav. *Bishops of the Prešov Greek Catholic Eparchy during the Reign of the Habsburgs, 1818–1918...*, p. 40 (mapa).

³ ПЕКАР Атанасій В. *Нариси історії Церкви Закарпаття*, Том II: Внутрішня історія. Рим–Львів: Місіонер, 1997, с. 153–163.

⁴ БУРАЛЬ Мирослав. *До генеології Олександра Духновича...*, с. 38.

⁵ РУДЛОВЧАК Олена. *Олександр Духнович і Старинська долина...*, с. 19.

⁶ *Historický schematismus farnosti Prešovskej metropolie...*, s. 557; MOROSI István – MOROSI Anita. *A történeti Munkácsi Görögkatolikus Egyházmegye papi névtára...*, p. 272.

⁷ MOROSI István – MOROSI Anita. *A történeti Munkácsi Görögkatolikus Egyházmegye papi névtára...*, p. 272.

о. Теодора Гарбера-Гарбера, рідний брат Дмитра-Дем'яна Гарбера (1777–1818), батька Івана Гербері (1777–1838), що був дідом Александра Духновича по матері Марії Гербері¹. А той Іван Гербері, що був парохом у Стащині 1818–1821 рр., не був рідним братом о. Дмитрія Гербері та дідусем Александра Духновича, як про це помилково пише Олена Рудловчак та повторює за нею Мірослав Бураль².

Після смерті о. Івана Гербері 21 січня 1821 р. на стащинській фарі, на думку М. Буралья, залишаються дві вдовиці: Юліана Гербері, що мала дівоче прізвище Добрянська, син якої Віктор в той час вивчав четвертий рік богослов'я в Ужгороді, та її дочка Марія Духнович, з дівочим прізвищем Гербері з сімома? дітьми. З цих дітей її найстарший син (Александр) відвідував другий гуманітарний клас гімназії в Ужгороді, другий її син – помер, а п'ять дочок були вдома і виховувалися біля матері³. Ця інформація тополянського духновичезнавця теж потребує уточнення.

Поправді короткий час після смерті о. Василя Духновича (1816) в сім'ї Духновичів у Стащині сталися чотири втрати: 1818 р. помер син Афанасій, 1819-го – дочка Марія, 1820-го – дочка Анастасія, а 1821 р. – син Антоній. Після цих втрат в сім'ї залишилися живими син Александр (єдиний з усіх хлопців!) та четверо сестер – Сузанна (†1829), Анна / Юліанна (†1850?), Софія (1812–1882) і Терезія (1814–1865). Наприкінці 1821 р. «залишки» великої донедавна сім'ї Духновичів покидають Стащин і розходяться хто куди.

На думку Ніколая Бескида (1934), із двох сестер, що досягли дорослого віку, Сузанна вийшла заміж за о. Георгія Невицького, пароха с. Тур'я Ремети. Саме з ними жила вдова о. Василя Духновича, теща Невицького Марія Гербері, мати Александра Духновича. Після смерті Сузанни (1829) вона керувала будинком у свого зятя. Сюди, через Ужоцький перевал, часто любив приходити А. Духнович. Від шлюбу Сузанни Духнович і Георгія Невицького народився Георгій-молодший Невицький, якого виховала бабуся. Він вивчав право, був судовим ад'юнктом у Вранові, потім у Пряшеві, а пізні-

¹ Там само, с. 272–273.

² БУРАЛЬ Мірослав. *До генеології Олександра Духновича...*, с. 38.

³ Там само.

ше судовим радником в Пешті. Георгій Невицький-молодший женився 7 листопада 1859 р. на Марії Темничко з латинського обряду, що була дочкою Йосифа Темничка, судового радника в Кошіцях¹.

Друга сестра Александра Духновича – Анна, стверджує Н. Бескид, вийшла заміж за Йосифа Даніловича, пізніше священника Янічевського. Тут при старому та осліпшому чоловікові, вона померла 17 жовтня 1876 року².

Терезія, наймолодша сестра А. Духновича (між ними була різниця в 11 років), на думку Н. Бескида, вийшла заміж за Федора Баранковича, сина Йосифа, священника Комлошського. Він служив в с. Матяшці, потім в резиденції єпископа Пряшівської єпархії, а пізніше в с. Андрейкові, де й помер у 1883 році. Терезія померла роком раніше (1882). Від їхнього шлюбу народилися дві доньки: Марія і Анна Баранковичі³.

У спеціальній праці про взаємини Александра Духновича зі своєю маленькою батьківщиною – Старинською долиною, відома дослідниця життя і творчості народного будителя карпатських русинів Олена Рудловчак пише, що після того, коли старша дочка Духновичів Сузанна вийшла заміж, мати переселися до неї. Це були села Вишня (Верхня) Рибниця і Вишні (Верхні) Ремети, що лежали в кількох кілометрах на схід від села Клокочова, теж на території Ужанської долини⁴. Чоловік Сузанни Духнович і зять Марії Духнович (Гербері) о. Юрій Невицький, після висвячення мукачівським єпископом Олексієм Повчієм 16 грудня 1821 р. отримав уряд пароха в с. Верхня Рибниця, де парохував з 1822 до 1830 р., а після – на парохії в с. Тур'я Ремета, в якій парохував з 1830 до 1854 р., де й помер 19 травня 1854 року⁵.

В Тур'я Реметі Александр Духнович точно перебував на весняних канікулах 1827 р., про що він написав у своїй етнографічній роботі «О народах Крайнянских, или Карпатороссах угорских, под Бескидом в Земплинской, Унгской и Шарфской Столицы живущих». Відпові-

¹ БЕСКИДЪ Н. А. *Духновичи...*, с. 30–31.

² Там само, с. 32.

³ Там само.

⁴ РУДЛОВЧАК Олена. *Олександр Духнович і Старинська долина...*, с. 19–20.

⁵ BENDÁSZ István. *Részletek a Munkácsi Görög Katolikus Egyházmegye történetéből...*, old. 183, 280; MOROSI István – MOROSI Anita. *A történeti Munkácsi Görögkatolikus Egyházmegye papi névtára...*, p. 601.

даючи на питання, хто такі «крайнянські карпаторосси», Духнович пише: це «Часть земли угорскія, под самою границею суцця называється Крайня, то есть Земля на Краю Царства... И сія не так долгая, як широкая часть распространяется от Спишской Столицы, под горы, аж ко границам Буковинским, Молдавским, и Волоским, чрез Списку, Шариску, Земплинску, Унгарску, Берегску, и Марамороску Столицу, як сирич ведут горы Карпатскія». В кожному комітаті (столиці) Крайню інколи називають по-різному: в Шарішському – Маковиця, в Земплінському та Унгському – Крайня, в Берегському та Мараморошському – Верховина. В цій студії автор (А. Духнович) обіцяє писати лише про Земплінську Крайню, яка починається від замку Гуменного і тягнеться на північний схід до Галичини, а далі на південний захід аж до Сніни під гору Настас¹. Цей твір був написаний між 1844 і 1848 р., часі, коли, за словами Олени Рудловчак, Александр Духнович «сформується як національно-відродженецький діяч»². Канікули весною 1827 р. були останніми в житті випускника Ужгородської богословської семінарії, після чого він пішов на службу до єпископської канцелярії в Пряшево.

З Пряшева набагато важче було дістатися через Карпати до ужанського села, де жила мати. Припускаю, що Александр Духнович міг відвідати матір лише між 1830 і 1832 р., коли жив під Ужгородом у селі Часлівці в Стефана Петрова, та в 1838–1843 рр., коли працював в єпископській канцелярії в Ужгороді. Зв'язки з Тур'я Реметою в А. Духновича обірвалися після смерті матері, яка настала 13 липня 1843 року. Син та три його сестри Юліанна, Софія і Терезія поховали свою матір в Тур'я Реметі³. Чин поховання виконав зять покійної о. Юрій Невицький.

Свою версію історії матері та сестер Александра Духновича після 1821 р. подає Мірослав Бураль (2005). На його думку, Марія Духнович переходить з дітьми до найстаршої доньки Сузанни на фару в с. Вишню Рибницю, яка вийшла заміж за священника Георгія Невицького, а її мати Юліана Гербері – переходить до другої

¹ ДУХНОВИЧ Александр. *О народах крайнянских, или карпатороссах угорских, под Беськидом в Земплинской, Унеской, и Шарьской столици живущих*, Публ. Олени Рудловчак., с. 38.

² РУДЛОВЧАК Олена. *Олександр Духнович і Старинська долина...*, с. 21 та наст.

³ Там само, с. 20.

дочки Катерини Павлович на фару в с. Пусте Чемерне¹. Останньою прямою родичкою А. Духновича була його тітка Анастасія (Наця-Алексія) Духнович, яка померла 1830 р., і яку знали й називали при житті дома та в околиці «Дмитрівна».

Суттєві розбіжності в дослідженнях Ніколая Бескида, Олени Рудловчак та Мірослава Бураля про долю п'ятьох сестер Александра Духновича після 1821 р. дають підстави для додаткового аналізу.

Сузанна вийшла заміж за о. Георгія Невицького (1791–1854). Після здобуття гімназійної та богословської освіти в Ужгороді і Кошицях, 16 грудня 1821 р. він був висвячений мукачівським єпископом Олексієм Повчієм. У 1822–1830 рр. о. Г. Невицький був парохом у с. Верхня Рибиця в комітаті Унг, а у 1830–1854 рр. – в с. Тур'я Ремета того ж комітату. З його дружиною Сузанною Духнович, дочкою Василя Духновича та Марії Гербері, вони мали дочку Терезію (1827–1905), що була дружиною священника Михайла Натолія (1827–1879)².

Сестра Александра Духновича Сузанна Невицька померла дуже рано: 1829 року. Як відомо з 1821 р. в будинку о. Георгія Невицького жила Марія Гербері, мати Александра. Після смерті доньки Сузанни (1829) вона керувала будинком у свого зятя. Марія Духнович (Гербері) жила тут до смерті, яка настала 1843 року³. Поки жили у Верхній Рибиці (1822–1830) та в Тур'я Реметі (1830–1854) сестра (до 1829 р.) і мати (до 1843 р.) А. Духнович мав їх навідувати. Це було не важко, адже з квітня 1838 до грудня 1843 р. він працював нотарем у єпископській канцелярії в Ужгороді⁴. На могилі матері (Марія Іванівна Гербері померла 13 липня 1843 р. в с. Тур'я Ремета), деякі вчені припускають, що Александр Духнович зачитав вірш «На похорон матері»⁵.

Александр Духнович і «його жінки»

Під час навчання в Ужгородській королівській гімназії (1816–1821)⁶ Александр Духнович втратив половину своєї рідні: батька –

¹ БУРАЛЬ Мірослав. *До генеології Олександра Духновича...*, с. 38–39.

² MOROSI István – MOROSI Anita. *A történeti Munkácsi Görögkatolikus Egyházmegye papi névtára...*, p. 601.

³ БУРАЛЬ Мірослав. *До генеології Олександра Духновича...*, с. 33.

⁴ ДУХНОВИЧ Олександр. *Автобіографія*, Пер. з латин. Юрія Сака, Духнович О. В. *Вибрані твори...*, с. 516–517. Пор.: ВОЛОШИН Августин. *Памяти Александра Духновича...*, с. 10.

⁵ ДУХНОВИЧ О. В. *Вибрані твори*, Упоряд., вст. ст., підгот. текстів та прим. Д. М. Федаки..., с. 546.

⁶ К. и Л. [КРАЛИЦЬКИЙ А., ЛИВЧАК Й.]. *Александръ Духновичъ, крылошанинъ*

1816 р., трьох братів – Андрія – 1811/1820 р., Афанасія – 1818 р., Антонія – 1814/1821 р. та двох сестер – Марію – 1819 р. і Анастасію – 1820 року. На руках у матері-удови залишилися четверо малолітніх сестер Александра: Сузанна – народ. 1807, Юліанна / Анна – народ. 1806/1808, Софія – народ. 1812 і Терезія – народ. 1814 року.

Після смерті чоловіка, мати, як згадає пізніше Александр Духнович, залишилася з шістьма дітьми¹. Інформація з Автобіографії народного будителя не вірна навіть, якщо припустити думку, що його два брати померли ще до смерті батька: Андрій – 1811 р., а Антоній – 1814 року. Все рівно, разом з ним, на руках у вдови Марії Духнович (Гербері) після смерті чоловіка залишилося вісім дітей, а якщо пристати на думку, що Андрій і Антоній померли відповідно у 1820 та 1821 р., то всіх їх буде 10.

Так чи сяк, але за наполяганням матері, Александр, який під час навчання в Ужгородській гімназії виявляв більший нахил до геометрії, змушений був забути про бажання стати землеміром² і почав готуватися стати священником. Коли таке рішення було прийнято матір'ю та сином Александром, сказати важко. Ніколай Бескид до цього ребусу додає ще те, що, крім живої матері, в А. Духновича «на плечах» були ще дві малолітні сестри-сироти³. Певно це мали бути Софія і Терезія.

Для того аби стати в майбутньому священником, 1821 р. пряшівський єпископ Григорій Таркович зараховує Александра Духновича до білого кліру і виділяє йому 150 флоринів на рік на дворічне навчання філософії в Кошціцькій королівській гімназії (1821–1823), а відтак на чотирирічне навчання теології в Ужгородській королівській єпископській семінарії (1823–1827)⁴.

Пряшевській..., с. 55–56.

¹ DUCHNOVICS Alexander. *Autobiographia* = ДУХНОВИЧЬ Александрь. *Автобіографія*, Пер. укр. А. Дідика..., с. 3. [Текст лат. і укр. мовами]. Пор.: DUCHNOVICS Alexander. *Autobiographia* = ДУХНОВИЧЬ Александрь. *Автобіографія*, Пер. укр. мовою Юрія Сака, Духнович Олександр. Твори. В 4-х томах. Том 3..., с. 383; Цит. за вид.: ДУХНОВИЧ Олександр. *Автобіографія*, Духнович О. В. Вибрані твори..., с. 512.

² Там само.

³ БЕСКИДЬ Н. А. *Духновичи...*, с. 51.

⁴ DUCHNOVICS Alexander. *Autobiographia* = ДУХНОВИЧЬ Александрь. *Автобіографія*, Пер. укр. А. Дідика..., с. 3. [Текст лат. і укр. мовами]. Пор.: DUCHNOVICS Alexander. *Autobiographia* = ДУХНОВИЧЬ Александрь. *Автобіографія*, Пер. укр. мовою Юрія Сака,

Під завершення навчання в богословській семінарії перед Александром Духновичем постало не просте питання: женитися, або висвятитися без одруження, а отже, залишитися назавжди цілбатником з власної волі. У 1826 р., як пише Ніколай Бескид, пряшівський єпископ Григорій Таркович призначає Александра Духновича читальником¹.

В той час в єпархіях існував звичай, коли під час канікул семінаристи часто гостювали від парохії до парохії, або як казали тоді – «по кермешам». Інтерес до семінаристів (майбутніх священників, а отже забезпечених людей) зростав особливо в тих вірян на селі, які мали дівчат на віддання. Семінаристів-четверторічників господарі зазвичай запрошували до хати, за стіл, де їх пригощали дівчата. Батьки зазвичай хвалилися перед гостем своїми статками, що було особливо важливо для семінаристів із бідних сімей². Александр Духнович якраз належав до такої.

Після закінчення навчання в богословській семінарії в Ужгороді (1827) 24-річного неодруженого клірика А. Духновича покликав на службу до єпархіальної канцелярії в Пряшеві єпископ Григорій Таркович. Духнович був призначений на посаду писаря (актуара) при консисторіальному нотарі та секретареві єпископа Василі Поповичу (1796–1864). Тогочасна канцелярія єпископа Г. Тарковича складалася з чотирьох осіб: секретаря о. В. Поповича, архіваріуса Атанасія Яроміса, актуара (писаря) Александра Духновича та канцлера (коректора і бібліотекара) Александра Петрашовича³.

Питання, на яке слід дати відповідь, зводиться до того, чи мав А. Духнович дівчину, чи любив, чи мав намір на ній женитися? У 1825 р. він пише угорською мовою вірш «До тебе злинули зітхан-ня», в якому дає зрозуміти, що «Тебе кохаю я без краю», але «навік

Духнович Олександр. Твори. В 4-х томах. Том 3..., с. 383; Цит. за вид.: ДУХНОВИЧ Олександр. *Автобіографія*, Духнович О. В. Вибрані твори..., с. 512–513.

¹ БЕСКИДЪ Н. А. *Духновичи...*, с. 49.

² Там само, с. 50.

³ БЕСКИДЪ Н. А. *Духновичи...*, с. 57; KRAJŇÁK Peter. *Životné etapy kanonika Alexandra Duchnoviča (1803–1865) a jeho spolupráca s prvým biskupom Prešovskej eparchie Gregorom Tarkovičom (1754–1841)*, Gréckokatolícka cirkev na Slovensku vo svetle výročí VI, Ed.: Jaroslav Coranič. Prešov, 2022, s. 47.

її забрали в мене», тому «Здорова будь! Прости, моє кохання!»¹. Якщо він мав намір женитися, то це мало відбутися до того як він стане священником. Хто була та перша особою, в яку він був закоханий, нам не відомо.

В документах ніде не збереглося точної дати висвячення Александра Духновича на священника: Н. Бескид пише, що це сталося у 1828 р.², натомість в єпархіальному шематизмі вказаний 1829 рік³.

29 жовтня 1829 р. А. Духнович пише дуже короткий вірш «Юлія», в якому чітко заявляє, що «І самъ тобою покинутъ былъ», тому «Въ послѣдній разъ съ тобою прощаюсь, Прости, забудь, что я любилъ»⁴. Ким була ота загадкова Юлія, яка залишила Александра, Ніколай Бескид пише, що не відомо⁵, хоча трохи згодом дає відповідь на це питання. Отож Юлія, схоже, була другою дівчиною, в яку був закоханий А. Духнович.

Задля справедливості слід сказати, що у 1828 р., а тим більше в 1829 р., коли вже всі живі сестри Александра Духновича вийшли заміж здебільшого за священників, а мати жила в однієї із дочок в с. Тур'я Реметі, в 26-річного Александра не було жодної необхідності матеріально піклуватися про них. Саме ця причина найчастіше наводиться духновичезнавцями як головний аргумент чому він мусів стати священником, а не землеміром, як того хотів. Більш того, як відомо з його слів, у 1827–1830 рр. він сам не мав за що жити: «...не підтриманий ані одним динарієм, я змушений був переносити велике випробування сумних злиднів, коли вже навіть одяг обідрався; я інколи (щиро кажу правду), сидячи дома босий, дуже старанно писав, але ніякої допомоги, ніякого співчуття до мене не було, бо, навпаки, єпископ, людина дивної вдачі (*curioze indolis homo*), внаслідок справжньої

¹ Вперше опубл. Оленою Рудловчак в перекладі українською мовою Юрія Шкробинця: Дукля. Пряшів, 1974, № 6, с. 59. Пор.: ДУХНОВИЧ О. В. *Вибрані твори*, Упоряд., вст. ст., підгот. текстів та прим. Д. М. Федаки., с. 18 (комент. с. 545).

² БЕСКИДЪ Н. А. *Духновичи...*, с. 49.

³ MOROSI István – MOROSI Anita. *A történeti Munkácsi Görögkatolikus Egyházmegye papi névtára...*, р. 219.

⁴ Вперше опубл.: ДУХНОВИЧЪ Александръ. *Избранные стихи и прозы*. Ужгородь, 1930, с. 54. Пор.: ДУХНОВИЧ О. В. *Вибрані твори*, Упоряд., вст. ст., підгот. текстів та прим. Д. М. Федаки., с. 18 (комент. с. 546).

⁵ БЕСКИДЪ Н. А. *Духновичи...*, с. 51.

скупості відмовив мені в харчуванні та помешканні...»¹.

Так чи інакше, але драма сім'ї Духновичів визначила майбутнє сімейне життя самого Александра – залишитися без дружини і дітей. Проте це зовсім не означає, що він нікого далі не кохав.

Лірична поезія 1830-х рр. – найкращий доказ тому, що священник Александр Духнович продовжував любити. Йї (чи їм?) він присвячує багато віршів. Ось деякі з них: «Молитвами-голосами» (20 квітня 1833 р.), в якому пише: «Через мене Батьківщину, Добру матір і дитину Кинула, лишила ти, щоб могилу тут знайти»; «Всі лягли о цій годині» (20 квітня 1833 р.), в якому пише: «Плаче серце в самотині, Кров'ю плаче по тобі»; «Гейби ружа, в'яну я» (29 квітня 1833 р.); «Все змінилося навкруг» (між 29 квітнем і 21 липнем 1833 р.), в якому пише: «Я ж любов'ю скрізь горю, Образ твої боготворю. Хай тебе хто й зневажа, Все ж мені ти не чужа. Знаю я: одна си, Спокій серцю ти даси»; «Мила квітко, незабудко!..» (21 липня 1833 р.); «Марі, втішся!..» (24 серпня 1833 р.), в якому пише: «У твоїй жазній любові Танув би всім серцем я»; «Пѣснь к любезнѣй» (6 липня 1834 р.), в якому пише: «Єдину желяю тебе, Сужу себе!», «Тебе єдину з серця люблю, Чрез тебе сам себе гублю», «З тобою все желяю быти, Аж до гроба тя любити». Логічно ці почуття А. Духновича завершуються віршами «Пѣснь обѣ отходѣ любезнѣй» та «Самотность»².

Весь цей цикл ліричної поезії до коханої (Марі?) був написаний тридцятирічним священником Александром Духновичем під час його роботи адміністратором на парохії в с. Комлош / Хмельова (біля Бардйова) комітату Шаріш (з 1833 до березня 1834 р.)³. Так сталося, що не тільки він залишив Пряшево у 1833 р., але й вона...

Пізніше, будучи каноніком Капітули Пряшівської єпархії

¹ DUCHNOVICS Alexander. *Autobiographia* = ДУХНОВИЧЬ Александръ. *Автобіографія*, Пер. укр. А. Дідика..., с. 7, 9; ДУХНОВИЧ Олександр. *Автобіографія*, Пер. з латин. Юрія Сака, Духнович О. В. *Вибрані твори...*, с. 513.

² ДУХНОВИЧ Олександр. *Твори*. В 4-х томах. Том 1, Редколег.: Ю. Бача, П. Бунганич, М. Грищенко, Й. Дзендзелівський, В. Микитась, Ф. Науменко, М. Ричалка, О. Рудловчак. Братіслава: Словацьке педагогічне видавництво, Відділ української літератури в Пряшеві, 1968, с. 177–182; ДУХНОВИЧ О. В. *Вибрані твори*, Упоряд., вст. ст., підгот. текстів та прим. Д. М. Федаки..., с. 18–24 (комент. с. 545–546).

³ DUCHNOVICS Alexander. *Autobiographia* = ДУХНОВИЧЬ Александръ. *Автобіографія*, Пер. укр. А. Дідика..., с. 9; К. и Л. [КРАЛИЦЬКИЙ А., ЛИВЧАК Й.]. *Александръ Духновичъ, крылошанинъ Пряшевскій...*, с. 55–56.

(1843–1865), до функцій Александра Духновича належало наглядати за єпископськими та капітульними маєтками. Одним із них був курорт в Смержонці / Сморжонці на Спіші. Колись давно тут знаходився Червоний монастир. У 1699 р. будівлю зайняли камальдульські монахи. У 1792 р. імператор Йосиф II забрав цей монастир в державну скарбницю. У 1820 р. імператор Франц I подарував будівлю монастиря новоствореній Пряшівській єпархії (1818), яка володіла ним до 1905 року¹. Сморжонка лежить на р. Дунаєць в північно-західній частині комітату Спіш поблизу будівлі колишнього Червоного монастиря².

Курорт Сморжонка часто відвідував Александр Духнович, де приймав лікувальні ванни. Але була ще одна причина, чому канонік любив тут часто бувати: нею була вона... Цей курорт славився своїми водами для лікування різних ревматичних захворювань, що були якіснішими за води відомого німецького курорта Вейльбаха. Сюди частіше приїздили на лікування із сусідньої Австрії, ніж із рідної Угорщини, де подібних курортів було багато. Крім того, Сморжонка для пряшівчан та спішчан в часи Духновича славилася тим самим, чим славився Щавник для маковичан: тут на свято Анни (22 грудня) збиралася на канікулах молодь із різних країв, щоб познайомитися³.

Із Пряшева до Смержанки до 1870-х рр. дорога лежала через Люботин (поки не запустили залізну дорогу до Орлова). Тут мінялися втомлені коні, і тут завжди Александра Духновича чекав його давній приятель, можна сказати друг його юності, о. Атаназій Яроміс. З ним вони у 1827–1830 рр. служили в єпископській канцелярії в Пряшеві⁴. Ті взаємини мали бути дуже теплими, адже, як відомо, «...позичивши собі гроші (один флорин) від Атаназія Яроміса, адміністратора парохії, обдертий і напівбосий, як утікач, прийшов я до Ужгорода», – згадував у Автобіографії А. Духнович⁵. Атаназій Яроміс,

¹ БЕСКИДЬ Н. А. *Духновичи...*, с. 52–53.

² Там само, с. 51.

³ Там само, с. 52.

⁴ Там само, с. 53.

⁵ DUCHNOVICS Alexander. *Autobiographia* = ДУХНОВИЧЬ Александръ. *Автобіографія*, Пер. укр. А. Дідика., с. 9; ДУХНОВИЧ Олександр. *Автобіографія*, Пер. з латин. Юрія Сака, Духнович О. В. *Вибрані твори...*, с. 513.

після служби архіваріусом в єпископській канцелярії, був Пряшівським (1829–1832)¹, Луківським (з травня 1832 до 1846 р.)², Грабовським (1846–1848) парохом³. У 1848 р. він переселився з сім'єю на парохію в с. Великий Ліпник (1848–1858)⁴, де й помер у 1859 році⁵.

Як пише Ніколай Бескид, попри свої службові обов'язки та лікування і відпочинок, «злі язики говорили ще і про другу причину, яка спонукала його [Александра Духновича] бувати там [у Смержонці] хоча б один раз на рік ... Дружина Яроміса була – «вона», ідеал його молодості!»⁶. Судячи з деяких віршів початку 1850-х рр. до п'ятидесятирічного народного будителя повернулися ліричні почуття до коханої людини, яка давно вже була дружиною його друга.

У 1852 р. Александр Духнович написав два вірші, які були опубліковані в календарі-альманасі «Поздравление Русиновъ на годъ 1852»⁷. У вірші «Любов милой и отечества» він дає зрозуміти своєму «любезному другу», що «Мнѣ невольнo уж любить», а їй дає зрозуміти, щоб не карала себе за своє нещастя, бо доля «Отдѣла сего причина... Она то опредѣлила, Чтобы ты моя не была I чтоб наш жар безплоден», тому він пішов за покликом природньої сили, яка дала йому народну любов і – «Я ей пожертвовался в дар»⁸. Вірш «Тоска на гробі милой» закінчується словами: «Се тут лежитъ любов»⁹. З них ясно випливає, що ту, яку любив А. Духнович, він втратив. Але про кого саме йдеться – не відомо.

Ніколай Бескид повертає нас до Смержонки, де особливо було весело «на Анну» в 1854 році. «Там була, здається, і Вона!». У Смержонці народився вірш Александра Духновича «Помяникъ»,

¹ *Historický schematismus farnosti Prešovskej metropolie. Prešovská archieparchia...*, s. 464.

² БЕСКИДЪ Н. А. *Духновичи...*, с. 53.

³ Там само.

⁴ *Historický schematismus farnosti Prešovskej metropolie. Prešovská archieparchia...*, s. 679.

⁵ БЕСКИДЪ Н. А. *Духновичи...*, с. 53. На с. 57 помилково написано, що помер в 1854 році.

⁶ Там само, с. 53.

⁷ ДУХНОВИЧЪ Александръ. *Поздравление Русиновъ на годъ 1852 отъ Литературного заведѣнія Пряшевскаго*. Будинь: Писменами Царск. Всеучил. Печтянскаго, 1851. 146 с.

⁸ ДУХНОВИЧ Олександр. *Твори*. В 4-х томах. Том 1..., с. 279–281; ДУХНОВИЧ О. В. *Вибрані твори*, Упоряд., вст. ст., підгот. текстів та прим. Д. М. Федаки..., с. 58–60 (комент. с. 545–546).

⁹ ДУХНОВИЧ Олександр. *Твори*. В 4-х томах. Том 1..., с. 281–284; ДУХНОВИЧ О. В. *Вибрані твори*, Упоряд., вст. ст., підгот. текстів та прим. Д. М. Федаки..., с. 60–62 (комент. с. 548).

записаний в альбомі від 1 серпня 1854 року¹. З усіх ліричних віршів, які коли-небудь написав А. Духнович, цей вірш є найбільш відвертим. Він містить такі слова:

*«Ой было то, тай было
Шкода, что ся избыло,
Коль я мыслями блудиль,
И дѣвушку полюбилъ»,
«Я тя люблю, любѣ меня,
Я ужъ твой, ты будь моя»,
«Я дѣвушку за личко,
Люби меня горличко!»,
«Я дѣвушку за губку,
дай поцѣлуй голубку!»,
«Посмотри на меня хотъ разъ,
Люби меня хотъ на часъ»,
«О дѣвушко что робишь?
Чему ты мя нелюбишь?
Я тя люблю едину
И за тобой загину».*

Але на всі умоляння закоханого страждальця дівчина у відповідь тільки сміялася *«ха, ха, ха»*, після чого йому нічого не залишалося як її залишити: *«Теперь ужъ я: ха, ха, ха, А дѣвушка старуха. Ха, ха, ха, ха, ха, ха, И ты баба старуха»*². З цього вірша Ніколай Бескид робить висновок, що «Вона», кохана, в 1856 р. (має бути 1854 р.) була ще жива³. З вище наведеного випливає, що під «Нею» слід розуміти дружину о. Атаназія Яроміса (†1859 р.) – Юлію Яроміс.

На середину 1850-х рр. Ніколай Бескид відносить ще два факти із життя Александра Духновича та «його жінок». Мова йде про шляхетну сім'ю Кіш: матір Аполонію, її доньку Клотільду та її племінницю Терезію. Матері і дочці він присвятив такий короткий вірш:

*«Люблю доньку для матери,
Мамку помню на дочери,*

¹ БЕСКИДЪ Н. А. *Духновичи...*, с. 53.

² Цит. за: БЕСКИДЪ Н. А. *Духновичи...*, с. 54–55.

³ Там само, с. 55.

*Мамка знала, перестала,
Донька любить теперь стала.
Я мамушку не забуду,
Но дьвушку любить буду»¹.*

26 листопада 1855 р. померла Терезія Станкай, племінниця Апполонії Кіш. В пам'ять про неї А. Духнович присвятив такі слова:

*«Взоръ твой здѣсь изъ мыслей
Не выходитъ никогда;
Имя мнѣ твое любезно
Во устахъ моихъ всегда...»².*

З вище наведеного фактичного матеріалу можна зробити кілька висновків: по-перше, Александр Духнович, як і більшість хлопців у його юному віці подобалися дівчата, першою з яких була невідома особа в 1825 р.; відтак у 1827–1828 рр. нею була загадкова «Вона» (Юлія), котра стала не його, а о. Атаназія Яроміса дружиною. У 1832 р. подружжя залишило Пряшів, а у 1833 р. Пряшів залишив і А. Духнович. Їхню розлуку він описав у віршах 1833 року. До «Неї» в Александра залишилися дуже глибокі ліричні, ба навіть любовні почуття аж до її смерті (1854 р.?); по-друге, не зрозумілим є рішення Александра перед висвяченням на священника залишитися назавжди нежонатим, адже на той час, коли він був висвячений (1829), всі живі його сестри вже вийшли заміж здебільшого за священників, а мати жила в дочки Сузанни в с. Тур'я Ремета, тож у 26-річного Александра не було жодної необхідності матеріально піклуватися про них, тим більше, що у 1827–1830 рр. у нього такої можливості не було взагалі, бо сам жив тоді у великих злиднях; по-третє, у 1833–1833 рр. рр., коли Александр Духнович перебував адміністратором на парохії в с. Комлоша в комітаці Шаріш, він на мить захопився любовними почуттями до якоїсь «Марі» (Марії); по-четверте, у 1852–1854 рр., коли він часто за своїми обов'язками та за станом здоров'я відвідував курорт Смерженка в комітаці Спіш, він знову зустрів «її» – любов своєї молодості «Юлію»,

¹ Там само.

² Там само, с. 56.

– дружину свого старого приятеля о. Атаназія Яроміса; по-п'яте, після смерті Юлії Яроміс Александр Духнович виявляв певні ліричні почуття до шляхтянки Аполонії Кіш, її доньки Клотільди та її племінниці Терезії Станкай, яка померла восени 1855 року.

Сестри та племінники Александра Духновича в заповіті (тестаменті) (1857) та додатках до нього (1862, 1864)

Анатолій Кралицький у своїх спогадах про 1850-ті рр. залишив таку характеристику про Александра Духновича: «*Це був насправді чоловік невтомний, працелюбний і безкорисний*». Він мав усього 600-700 гульденів крилошанського жалування в рік, але «*благо, що не було в нього вбогих родичів, а сам небагато вимагав*». Він тримав в аренді під Кальварією в Пряшеві малий город, де садив фіалки і скіпив троянди. «*Взимку вечорами він збирав довколо себе молодих пряшівських священників і мирян*», яких заохочував до вивчення руської мови і літератури, «*мов був у тісному колі апостолом пробудженої руської народності*»¹ (виділено мною – В. Ф.).

У 1855 р. Александр Духнович, що з 1 січня 1844 р. жив у Пряшеві, змушений був з'їхати з попередньої квартири та переселитися в будинок Християна Петрика на другий поверх². Тут він жив до смерті.

У 1857 р. А. Духнович вирішив укласти заповіт (тестамент)³. 23 лютого 1862 р. він уклав додаток до заповіту, а 23 листопада 1864 р. – уклав малий додаток до основного заповіту 1857 р. та додатку до нього від 1862 року⁴. У заповіті (тестаменті) від 1857 р. Александр Духнович назвав із живих прямих родичів спадкоємцями його скромної власності наступних осіб: а) у рівних долях – Марію та Анну Баранковичів, дочок Александрової рідної сестри Софії, заміжньої за Федором Баранковичем, або їх самих; б) Михайла Мірошшая,

¹ КРАЛИЦЬКИЙ А. *Из воспоминаний 50-х годов Угрюмрусса*, Тиса: Літературно-мистецький, громадсько-політичний журнал. Ужгород, 1995, № 1-2, с. 133–135.

² БЕСКИДЬ Н. А. *Духновичи...*, с. 113.

³ [ДУХНОВИЧ А.]. *Во ім'я триєдиного Бога. Амінь [Заповіт]*, Пер. з лат. Ю. Сака..., с. 51–53. Пор.: [Заповіт]. *Во ім'я триєдиного Бога. Амінь*, ДУХНОВИЧ О. В. *Вибрані твори*, Упоряд., вст. ст., підгот. текстів та прим. Д. М. Федаки..., с. 523–526.

⁴ Заповіт Олександра Духновича, Вст. ст. Олени РУДЛОВЧАК..., с. 49–51. Пор.: [Заповіт]. *Во ім'я триєдиного Бога. Амінь*, ДУХНОВИЧ О. В. *Вибрані твори...*, с. 526–529.

сина рідної сестри Александра – Терезії, або його батька чи матір¹.

Навіть якщо Александр Духнович помилився з іменем о. Баранковича (шематизм, як ми вияснили, згадує Михайла Баранковича як чоловіка Софії Духнович), то слова народного будителя в теперішньому часі означають, що в 1857 р. були живими його сестра з чоловіком. Проте згідно з шематизмами Пряшівської греко-католицької єпархії чоловік Софії Духнович о. Михайло Баранкович після 1823 р. не згадується як живий. Незважаючи на те, що ці джерела нічого не згадують про дочок подружжя Баранковичів – Марію та Анну², – це зовсім не означає, що їх не було серед живих. Припускаю, що вони не були дружинами священників, тому про них і не збереглася жодна інформація в єпархіальних документах. Софія Баранкович, рідна сестра Александра Духновича та мати Марії і Анни дожила до 70-річного віку і померла в 1882 році. Як припускає Мірослав Бураль, на підставі метрики греко-католицької парохії Андрейова, вона померла можливо в доньки Марії в Лотиську³. Встановити, що було спільного між Лотиськом і парохією Андрейова, мені не вдалося.

Із усіх живих родичів Александр Духнович, як справедливо підкреслює Ніколай Бескид, дуже любив сім'ю своєї покійної сестри Сузання (+1829) та о. Георгія Невицького (+1854)⁴. 6 листопада 1859 р. за новим стилем Александр Духнович прибув на весілля до Кошиць до свого сестринця (племінника) Георгія Невицького, тодішнього судового ад'юнкта у Вранові над Топлею, який женився з Марією Темничковою⁵.

Ніколай Бескид трохи інакше і більш детально пише про цей факт із життя родини Александра Духновича. Георгій (молод-

¹ [ДУХНОВИЧ А.]. *Во ім'я триєдиного Бога. Амінь [Заповіт]*, Пер. з лат. Ю. Сака..., с. 51–53. Пор.: [Заповіт]. *Во ім'я триєдиного Бога. Амінь*, ДУХНОВИЧ О. В. *Вибрані твори...*, с. 524–525.

² MOROSI István – MOROSI Anita. *A történeti Munkácsi Görögkatolikus Egyházmegye papi névtára...*, с. 100.

³ БУРАЛЬ Мірослав. *До генеології Олександра Духновича...*, с. 33.

⁴ БЕСКИД Н. А. *Духновичи...*, с. 30.

⁵ *Записка Александра Духновича 1858*, Збірки-щоденники Олександра Духновича 1858 та 1863 років – важливі пам'ятки мемуарної закарпатоукраїнської літератури другої половини XIX століття, Упоряд. Степан Гостиняк, Науковий збірник Музею українсько-руської культури у Свиднику, Випуск 21. Пряшів, 1998, с. 328.

ший) Невицький, син покійної сестри Александра – Сузанни та покійного його швагра о. Георгія Невицького, після студіювання права, був ад'юнктом не лише у Вранові, але й у Пряшеві, а пізніше судовим радником у Пешті¹. В серпні 1859 р. Александр Духнович прибув до Кошціць до свого сестринця Юрія Невицького на оглядини. Заручини між Георгієм Невицьким і Марією Темничковою відбулося 13/25 серпня 1859 року². Шлюб Георгія Невицького з Марією Темничковою, дочкою Йосифа Темничка, судового радника в Кошціцях, латинського віросповідання, був укладений в Кошціцях 4-6 листопада 1859 р. за н. ст. Свідками укладення шлюбу були судовий радник Шуллер та голова суду Вільгельм Швейдлер³.

Здоров'я народного будителя погіршувалося і він все частіше думав про вічне. У 1859 р. пряшівський канонік написав вірш «Надгробное Александра Духновича», в якому є такі слова про його життя:

«Тополя – колыбель,
 А Стакчинъ – кормытель,
 Ужгородъ – учитель,
 Пряшовъ – мнѣ погыбель.
 Іерей и учитель,
 И письмоводытель,
 Да стихотворытель,
 Училь добродѣтель,
 Позваль мя Спасытель,
 Во вѣчну обытель,
 Упокойся льстытель,
 Мой бѣднѣй гонытель»⁴.

15 квітня 1860 р., в день Пасхи, в Кошціцях померла Йосефіна

¹ БЕСКИДЬ Н. А. *Духновичи...*, с. 31.

² *Записка Александра Духновича 1858*, Збірки-щоденники Олександра Духновича 1858 та 1863 років..., с. 325–326.

³ БЕСКИДЬ Н. А. *Духновичи...*, с. 31. Пор.: *Записка Александра Духновича 1858*, Збірки-щоденники Олександра Духновича 1858 та 1863 років..., с. 328.

⁴ Цит. за українізованим текстом: ДУХНОВИЧ О. В. *Вибрані твори*, Упоряд., вст. ст., підгот. текстів та прим. Д. М. Федаки..., с. 72–73 та за русинізованим текстом: *Александр Духнович. «Моя ліра и кимвал»: поезія, проза, драматургія*, Выдання вшорив и тексты транслітеровав Валерій ПАДЯК. Будапешт, 2023, с. 86.

Темничкова теща племінника народного будителя А. Духновича Георгія Невицького¹. Чи був на її похоронах сам Александр Духнович, він у своїх Записках (щоденникові) нічого не пише.

3 жовтня 1860 р. за н. ст. у небожа (сестринця) Александра Духновича Георгія Невицького та його дружини Марії Темничковій народився первісток, якого назвали Александром-Йосифом². Певно це був останній близький родич Александра Духновича, про народження та дитинство якого знав літній народний будитель, і якого, ймовірно, назвали на його честь.

10 травня 1861 р. за н. ст. Александр Духнович зробив запис про те, що із Пряшева до Пешта виїхав його родак, колишній комітатський секретар Георгій Невицький, який напередодні відправив дружину Марію з сином Александром-Йосифом до Княгинини, до своєї сестри Терезії Натолі³.

23 лютого 1862 р. в додатку до заповіту Александр Духнович згадує ще одного свого родича – Андрія Мірошшай, що тоді був дяком у Біловежі, та його дружину⁴. Андрій Мірошшай мабуть був братом Михайла Мірошшай, другого сина рідної сестри Александра Духновича – Терезії Купки-Мірошшай (3 серпня 1814 – після 1865), яка, як припускає Мірослав Бураль на підставі метрики парохії Беловежі, померла у Вишньому Мирошові⁵.

6 березня 1862 р. будитель пише вірш під назвою: «Послѣдняя Пѣснь Духновича»⁶, яка є ще відомою під назвою «Послiдняя моя пiснь». Незважаючи на те, що після нього він напише ще багато текстів, саме в цьому вірші пряшiвський канонiк висловлюється чiтко, де хоче бути похованим пiсля смертi:

«На Бескидѣ въ родномъ краю,

¹ *Записка Александра Духновича 1858*, Збірки-щоденники Олександра Духновича 1858 та 1863 років..., с. 349.

² Там само, с. 356.

³ Там само, с. 364.

⁴ *Заповіт Олександра Духновича*, Вст. ст. Олени РУДЛОВЧАК..., с. 49–51. Пор.: [Заповіт]. *Во ім'я триєдиного Бога. Амінь*, ДУХНОВИЧ О. В. Вибрані твори..., с. 526.

⁵ БУРАЛЬ Мірослав. *До генеології Олександра Духновича...*, с. 33, 40.

⁶ *Записка Александра Духновича. Отъ года 1861*, Збірка-щоденник Олександра Духновича від 1861 року – важлива пам'ятка мемуарної закарпатоукраїнської літератури другої половини ХІХ століття Упоряд. Степан Гостиняк, Науковий збірник Музею українсько-руської культури у Свиднику, Випуск 20. Пряшiв, 1995, с. 544–546.

Въ этомъ чистомъ русскомъ раю,
Гдѣ свѣтъ узрѣлъ, тамъ лежати,
Хочу вѣчно спочивати.
Схороните мя в дубравѣ,
Въ пещерѣ на сивой скаль,
Сами здоровы льтайте,
А на Батька памятайте»¹.

У 1862 р. Александру Духновичу нездоровилося. 22 травня 1862 р. за н. с. він приїхав до Бардійовських купелей «для исцѣлення отъ ломоты»².

Влітку 1863 р. до Пряшева із Мукачівського монастиря прибув о. Анатолій Кралицький, який разом з іншими монахами-василіянами прямував до угорських словаків у пониззя р. Ваг, неподалік від Нітри, де мало відбутися святкування тисячоліття пам'яті слов'янських апостолів св. Кирила і Мефодія³. Припускаю, що саме під час цієї зустрічі Александр Духнович розповів А. Кралицькому сімейну тайну про московське походження його родини.

29 серпня – 1 вересня 1863 р. в А. Духновича гостював його давній друг із Ужгорода о. Александр Шерегельї. Колись із ним вони разом навчалися в Ужгородській гімназії, а відтак працювали в канцелярії мукачівського єпископа Василя Поповича (1838–1843). Тепер о. А. Шерегельї був парохом і намісником у Великому Бичкові на Мараморощині⁴. Народний будитель як завжди у своїх

¹ *Записка Александра Духновича. Отъ года 1861*, Збірка-щоденник Олександра Духновича від 1861 року., с. 546. Пор.: за українізованим текстом: ДУХНОВИЧ О. В. *Вибрані твори*, Упоряд., вст. ст., підгот. текстів та прим. Д. М. Федаки., с. 90–93 та за русинізованим текстом: *Александр Духнович. «Моя ліра и кимвал»: поезія, проза, драматургія*, Выдана вшорив и тексты транслітеровав Валерій ПАДЯК., с. 130–131.

² *Записка Александра Духновича. Отъ года 1861*, Збірка-щоденник Олександра Духновича від 1861 року., с. 549.

³ КРАЛИЦКІЙ А. *Изъ впечатлѣній, вынесенныхъ случаемъ двухнедельнаго побытія между Угорскими Словаками 1863-го года*, Свѣтъ: Литературная газета, издаваемая Обществомъ св. Василия Великаго. Унгарь, 1869, Чис. 1, с. 2–3.

⁴ *Записка Александра Духновича 1863*, Збірки-щоденники Олександра Духновича 1858 та 1863 років – важливі пам'ятки мемуарної закарпатоукраїнської літератури другої половини ХІХ століття, Упоряд. Степан Гостиняк, Науковий збірник Музею українсько-руської культури у Свиднику, Випуск 21. Пряшів, 1998, с. 401. Пор.: *Записка Александра Духновича 1863* (Фрагмент), ДУХНОВИЧ О. В. *Вибрані твори*, Упоряд., вст. ст., підгот. текстів та прим. Д. М. Федаки., с. 460.

его-наративах трохи переплутав. Александр Шерегельї (1805–1875), крім інших своїх посад, у 1842–1867 рр. був парохом у Великому Бичкові, а в 1842–1856 рр. – Великобичківським намісником (деканом). У той час, коли про нього залишив запис у своїй Записці 1863 р. А. Духнович, о. А. Шерегельї насправді був Сігетським намісником (деканом) (1856–1868)¹.

23 листопада 1864 р. в малому додатку до заповіту від 1857 та 1862 рр., Александр Духнович згадав ще одного спадкоємця: племянника Александра Невицького, сина Георгія Невицького, теперішнього суддю в Собранцях².

Добрим свідченням про повсякденне життя Александра Духновича в останні його роки є спогади львівського студента Василя Чернецького, опубліковані в львівському часописі «Діло» 1881 року³. Під час свого перебування в Пряшеві В. Чернецький два місяці жив у народного будителя. Спостерігаючи скромне життя каноніка, львівський студент зауважив, що А. Духновича всі знали в Пряшеві, він був відомий своєю допомогою бідним і нужденним. Він жив на першому поверсі кам'яного будинку. Його оселя складалася з чотирьох кімнат. Згідно з описом, в першій кімнаті жили маленькі дівчата-сироти, які ходили до початкової школи. В другій кімнаті жила господарка та вихователька Катерина, яка була німкою і вчила дітей німецьку мову. Третя кімната була підготовлена для прийняття гостей, яка постійно була кимось зайнята. В четвертій кімнаті знаходилася канцелярія та спальня отця-каноніка. Духнович вставав дуже рано і працював за столом до пізньої ночі. На кожному обіді з Духновичем їли по 10, 14, 16 і більше дітей. За столом всі говорили по-русинськи. Обід був скромним, але ситним, причому завжди на столі були вино і квасна (мінеральна) вода. Свої спогади Василь Чернецький закінчує словами: «*Духнович був чоловіком доступним, любимим, скромним і радий кожному допомогти*».

¹ MOROSI István – MOROSI Anita. *A történeti Munkácsi Görögkatolikus Egyházmegye papi névtára...*, с. 758.

² Заповіт Олександра Духновича, Вст. ст. Олени РУДЛОВЧАК..., с. 49–51. Пор.: [Заповіт]. *Во ім'я триєдиного Бога. Амінь*, ДУХНОВИЧ О. В. *Вибрані твори*, Упоряд., вст. ст., підгот. текстів та прим. Д. М. Федаки..., с. 528.

³ [ЧЕРНЕЦЬКИЙ Василь]. *Спогади про О. Духновича В. з С.*, Діло. Львів, 1881. Цит. за: *Згадки з студентського життя в Пряшеві на Уграх*, О. В. Духнович. В 4-х томах. Том 3..., с. 523–525.

Герberi і Добрянські(?) – родичі Александра Духновича по лінії матері

Крім рідних сестер та племінників, про яких Александр Духнович скромно подбав у своєму заповіті (тестаменті), були ще й родичі по лінії матері – Марії Гербері (дідусь і бабуся та двоюрідні брати і сестри), про яких знані духновичезнавці не писали нічого.

Дідусь Александра Духновича священник Іван Гарбера (1747–1838) / Іван Гербері (1777–1838), уродженець с. Старини, після висвячення мукачівським єпископом Андрієм Бачинським 6 квітня 1803 р. парохував у с. Дьордьош комітату Земплин (1792–1820¹, або 1803–1820)², с. Ясенів (1820–1835)³ і с. Верхня Рибниця (1835–1838) комітату Унг⁴, де й помер 8 грудня 1838 року⁵. Якими були стосунки молодого Александра Духновича зі своїм дідусем, не відомо.

Дружиною о. Івана Гербері (бабусею Александра Духновича по лінії матері) була Сузанна Невицька. Вона прожила довге життя: матір Александра Марію народила 1784 р. і померла у 1871 р.⁶, переживши свою доньку (†1843) на 28 років, а онука Александра (†1865) – на шість років. Якими були відносини внука з бабусею після смерті дідуся (1838), так само не відомо.

У батьків матері Александра Духновича о. Івана Гербері та Сузанни Невицької, крім дочки Марії, був пізній син Георгій (Юрій), молодший за свою рідну сестру на 43 роки (!). Георгій Гербері народився 27 серпня 1827 р. в с. Ясенів комітату Унг, де тоді парохував його батько о. І. Гербері⁷. Дядя Георгій Гербері був молодшим за свого племінника Александра Духновича на 24 роки (!). Після

¹ *Historický schematismus farností Prešovskej metropolie. Prešovská archieparchia...*, s. 116.

² MOROSI István – MOROSI Anita. *A történeti Munkácsi Görögkatolikus Egyházmegye papi névtára...*, c. 272.

³ BENDÁSZ István. *Részletek a Munkácsi Görög Katolikus Egyházmegye történetéből...*, old. 204; MOROSI István – MOROSI Anita. *A történeti Munkácsi Görögkatolikus Egyházmegye papi névtára...*, c. 272.

⁴ BENDÁSZ István. *Részletek a Munkácsi Görög Katolikus Egyházmegye történetéből...*, old. 183; MOROSI István – MOROSI Anita. *A történeti Munkácsi Görögkatolikus Egyházmegye papi névtára...*, p. 272.

⁵ MOROSI István – MOROSI Anita. *A történeti Munkácsi Görögkatolikus Egyházmegye papi névtára...*, p. 272.

⁶ Там само.

⁷ Там само.

висвячення 18 грудня 1853 р. мукачівським єпископом Василем Поповичем о. Г. Гербері рік був почічником пароха в с. Вашаргелі (Тарковичах) в комітаті Земплин (1854–1855)¹, а після весь час був парохом у с. Маркчемерне в комітаті Земплин (1855–1871)², де й помер 4 грудня 1871 року³. Яким були стосунки між Александром Духновичем і молодшим за себе на майже чверть століття дядею, також нічого не відомо.

21 січня 1864 р. помер канонік (1843–1864), черегатський окружний намісник (декан) (1843–1864), уродженець Старини (1796) комітату Земплин, протоієрей Михайло Гербері (1796–1864)⁴, рідний брат діда Александра по лінії матері о. Івана Гербері. Про відносини між ним та Александром Духновичем також нічого не відомо.

Натомість достеменно ясно, що нікого із родичів по лінії покійної матері Александр Духнович не згадав у своєму заповіті (тестаменті) та двох додатках до нього, хоч коли вони уклалися (1857, 1862 і 1864) ще живими були його бабуся Сузанна Невицька та його рідний дядя по матері – о. Георгій Гербері. Бабуся Александра Духновича та її небіж о. Георгій Гербері пережили народного будителя і померли в один рік – 1871-й.

Про предків Марії Гербері по лінії її матері Сузанни Невицької існує й інша версія. Дослідник родини Духновичів Ніколай Бескид у 1934 р. писав, що Василь Духнович женився на дочці стакчинського півцєвчителя Івана Герберія, яку звали Марія. Її матір'ю була Юліана Добрянська, сестра батька Адольфа Івановича Добрянського⁵. Однак версія про стакчинського півцєвчителя Івана Герберія як батька матері Александра Духновича Марії Гербері є хибною.

¹ BENDÁSZ István. *Részletek a Munkácsi Görög Katolikus Egyházmegye történetéből...*, old. 291; MOROSI István – MOROSI Anita. *A történeti Munkácsi Görögkatolikus Egyházmegye papi névtára...*, p. 272.

² BENDÁSZ István. *Részletek a Munkácsi Görög Katolikus Egyházmegye történetéből...*, old. 227; MOROSI István – MOROSI Anita. *A történeti Munkácsi Görögkatolikus Egyházmegye papi névtára...*, p. 272.

³ MOROSI István – MOROSI Anita. *A történeti Munkácsi Görögkatolikus Egyházmegye papi névtára...*, p. 272.

⁴ Там само, с. 272, 273.

⁵ БЕСКИДЪ Н. А. *Духновичи...*, с. 30.

Якщо пристати на версію, що матір'ю Марії Гербері була Юліанна Добрянська, тоді її батьком мав бути той Іван Гербері, який походив від священника Теодора Гарбера-Гарбера. Він народився в с. Дячів (Décsö) комітату Шаріш (не відомо коли), був висвячений мукачівським єпископом Андрієм Бачинським 29 березня 1778 р., у 1778–1792 рр. був парохом в рідному с. Дячові, від 1792 до 1803 р. – парохом в с. Дюрдьош (Györgyös) комітату Земплин, 1803–1809 рр. – в с. Адьогош (Agyagos) комітату Земплин, з 1809 до 1817 р. – в с. Клоочово (Hajagos) комітату Унг, а 1818–1821 рр. – парохом в с. Стакчин комітату Земплин. 1820 р. парохія потрапила до складу Пряшівської єпархії. Отець Іван Гербері помер 21 січня 1821 року. З дружиною Юліанною Добрянською вони мали сина Івана Гербері (1782–1810), священника, який помер у віці 28 років¹.

Як відомо Адольф Добрянський народився 6 (18) грудня 1817 р. в с. Рудльов в комітаті Земплин, де його батько Іван Іванович Добрянський був греко-католицьким парохом². Батько Адольфа о. Іван Добрянський (1780–1855?) був парохом у Рудльові в 1817–1823 роках. Його дружиною була Шарлота Кароліна Сепешгазі. Подружжя мало дочку Анну (?–1867)³ і сина Адольфа (1817–1901). Яким чином Александр Духнович і Адольф Добрянський перебували в родинних зв'язках, важко сказати.

Духновичезнавцям належить дати відповідь на ряд питань, пов'язаних із відносинами Александра Духновича зі своїми родичами як по лінії батька (його рідними сестрами Сузанною Невицькою, Терезією Купкою-Мірошшай, Анною / Юліанною Данилович, Софією Баранкович та їхніми дітьми), так по лінії матері (його рідними дідусям о. Іваном Гербері і бабусею Сузанною Невицькою та дядьком о. Георгієм Гербері). Аналогічно слід дати відповідь і на питання про родинні взаємини між Александром Духновичем та Адольфом Добрянським.

¹ MOROSI István – MOROSI Anita. *A történeti Munkácsi Görögkatolikus Egyházmegye papi névtára...*, с. 273.

² АРИСТОВЪ Ф. Ф. *Адольфъ Ивановичъ Добрянскій-Сачуровъ*, Аристовъ Ф. Ф. *Карпаторусские писатели...*, с. 145.

³ MOROSI István – MOROSI Anita. *A történeti Munkácsi Görögkatolikus Egyházmegye papi névtára...*, р. 209. Поп.: *Historický schematismus farností Prešovskej metropolie. Prešovská archieparchia...*, s. 508.

Хвороба, смерть та поховання Александра Духновича

Останні сім місяців свого життя народний будитель карпатських русинів тяжко хворів. У недатованому листі за 1864 р., правдоподібно адресованому до протоігумена Мукачівського монастиря Александра Галечковича, Александр Духнович писав: «Я уже шість місяці стражду на воднячку, і чотири місяць не схожу з постели». Пряшівський канонік просить «любезного брата» прислати йому сливи, лимони, щоб робити собі лимонад, а для Алумнея (гуртожитку для семінаристів) просив прислати кукурудзяної муки для токану¹. Як і кожна людина Александр Духнович боровся за життя до останньої хвилини, але, яка казав Екклезіаст, «людина на знає свого дня» (Еккл. 9).

Передсмертну тайну сповіді Александру Духновичу уділив пряшівський єпископ Йосиф Гаганець. Смерть настала о 23-й годині 29 березня 1865 р. за григоріанським календарем. Причиною смерті була водянка. 2 квітня 1865 р. Александр Духнович був похований в крипті Катедрального собору св. Йоанна Хрестителя в Пряшеві. На стіні його гробу до нині зберігся надпис: «*Alexander Duchnovics. Can Lector †1865*»².

Поховання народного будителя відбулося всупереч його волі висловленій у вірші «Послѣдняя Пѣснь Духновича» від 6 березня 1862 р. бути похованим в рідному краї на Снінщині в с. Тополі³. Довголітнього каноніка Капутіли Пряшівської греко-католицької єпархії (з літа 1843 р. і до смерті) поховали біля крипти першого пряшівського єпископа Григорія Тарковича.

18/30 березня 1865 р. близький друг Александра Духновича о. Віктор Ладомирський записав у «Записці Александра Духновича. 1858»: «*Кончился записавший сіе Альбумъ Крыло-*

¹ ДУХНОВИЧ О. В. *Вибрані твори*, Упоряд., вст. ст., підгот. текстів та прим. Д. М. Федаки..., с. 484–485.

² БЕСКИДЬ Міхаиль. *Некрологъ, Вѣстникъ для Русиновъ австрійскои державы*, Чис. 23. Вѣна, 1865, 5 апреля.

³ *Записка Александра Духновича. Отъ года 1861*, Збірка-щоденник Олександра Духновича від 1861 року..., с. 544–546. Пор.: за українізованим текстом: ДУХНОВИЧ О. В. *Вибрані твори*, Упоряд., вст. ст., підгот. текстів та прим. Д. М. Федаки..., с. 90–93 та за русинізованим текстом: *Александр Духнович. «Моя ліра и кимвал»: поезія, проза, драматургія*, Выдання вшпорив и тексты транслітеровал Валерій ПАДЯК..., с. 130–131.

шанинъ Батюшка Александръ Васильевичъ Духновичъ, русскаго народа самый вѣрнѣйшій Сынъ, воскреситель, и трудолюбимый писатель языкословія, и писменности народа русскаго-венгерско-подкарпатскаго, [...] многоважный членъ Собора Крылошанъ, Владыки въ многихъ Епарх. дѣлахъ десная рука, благодать – Отець – Другъ – Братъ...»¹.

Першим некролог про Александра Духновича написав того ж 18 (30) березня 1865 р. його вихованець і близький друг о. Михайло Бескид. Некролог був опублікований у Відні 5 квітня 1865 р. у «Вѣстнику для Русиновъ австрійскои державы» (Чис. 23)².

Замість висновку:

родичі Александра Духновича після його смерті

На канонікові-лекторові Пряшівської греко-католицької єпархії Александрові Духновичу закінчився чоловічий рід Духновичів. Після його смерті рідню народного будителя русинів слід шукати в родинах Герберів (материнській гілці) та Мірошшаїв, Даніловичів і Баранковичів (батьківській гілці).

Із близьких родичів, які пережили Александра Духновича, троє були його рідними сестрами – Терезія Купка-Мірошшай († після 1865 р.), Анна / Юліанна Данілович († 6/17 жовтня 1876 р.) і Софія Баранкович (†1882 р.), бабуся по матері – Сузанна Невицька († 1871 р.) та його дядя по матері о. Георгій Гербері († 1871 р.). Хто з них, або їхніх дітей був на похоронах народного будителя карпатських русинів, не відомо.

Із усієї рідні, яка пережила Александра Духновича, найбільше відомо про нащадків його племінниці – дочки рідної сестри Сузанни († 1827 або 1829 р.) – Терезії Невицької (1827–1905), що була дружиною священника Михайла Натоля (1827–1879)³. Михайло Натоля народився 13 грудня 1827 р. у верховинському селі Верхній Студений (Hidegpatak) комітату Мараморш в сім'ї священника Василя Натоля та Марії Стецович⁴. Як впливає із за-

¹ Записка Александра Духновича 1858, Збірки-щоденники Олександра Духновича 1858 та 1863 років..., с. 376.

² БЕСКИДЪ Н. А. Духновичи..., с. 126.

³ MOROSI István – MOROSI Anita. A történeti Munkácsi Görögkatolikus Egyházmegye papi névtára..., р. 601.

⁴ Там само, с. 596.

писів Ужгородської греко-католицької богословської семінарії за 1849 р. Михайло Натолія перший рік філософію вивчав в Сатмарі (1844), а другий (1846) – в Кошціях. У 1849 і 1850 рр. він закінчив перші два роки теології в Ужгороді¹. Повний курс навчання теології, отже, мав закінчити у 1853 році.

До серпня 1853 р. Михайло Натолія женився на племіниці Александра Духновича Терезії Невицькій. 31 серпня 1853 р. він був висвячений мукачівським єпископом Василем Поповичем. Подружжя Натолів жило у трьох селах комітату Унг, де парохував о. Михайло: Стужиці (1853/1855–1857)², Княгинині (1857–1863)³ і Тур'я Реметах (1863–1879)⁴. У 1874–1879 рр. він був деканом Тур'янського деканату (округу). Помер о. Михайло Натолія 6 серпня 1870 року⁵. Рік смерті о. М. Натолія в документах різний: 1870, або 1879-й (певно десь сталася описка).

Подружжя **о. Михайло і Терезія Натолі** мали чотирьох дітей⁶: дочку Лону (?–1956), яка стала дружиною священника Еміла Меллеша (1857–1932)⁷; сина Михайла (1857–1934), який став священником і мав за дружину Марію Ріклі (1861–1917)⁸; дочку Алоїзу (1860–1890), яка була дружиною священника Ондраша Моока (1848–1913)⁹; дочку Марію, що мала сина священника Івана Муранія (1881–1945), котрий був жонатий на Лаурі Сільваї (1883–1979)¹⁰.

¹ BODA Attila, SZÖGI László. *Az ungvári görögkatolikus szeminárium növendékei 1778–1852...*, old. 250.

² BENDÁSZ István. *Részletek a Munkácsi Görög Katolikus Egyházmegye történetéből...*, old. 251; MOROSI István – MOROSI Anita. *A történeti Munkácsi Görögkatolikus Egyházmegye papi névtára...*, p. 596.

³ BENDÁSZ István. *Részletek a Munkácsi Görög Katolikus Egyházmegye történetéből...*, old. 173; MOROSI István – MOROSI Anita. *A történeti Munkácsi Görögkatolikus Egyházmegye papi névtára...*, p. 596.

⁴ BENDÁSZ István. *Részletek a Munkácsi Görög Katolikus Egyházmegye történetéből...*, old. 280; MOROSI István – MOROSI Anita. *A történeti Munkácsi Görögkatolikus Egyházmegye papi névtára...*, p. 596.

⁵ MOROSI István – MOROSI Anita. *A történeti Munkácsi Görögkatolikus Egyházmegye papi névtára...*, p. 596.

⁶ Там само, с. 596–597.

⁷ Там само, с. 552–553.

⁸ Там само, с. 597.

⁹ Там само, с. 584.

¹⁰ Там само, с. 588.

В родинях Еміла і Ілони **Меллешів**, Михайла і Марії **Натолі**, Андраша і Алоїзи **Мооків**, Івана і Лаури **Мураніїв** та їхніх дітей, внуків і правнуків текла і тече донині кров Духновичів та Герберів, але ні в кого не текла кров народного будителя Александра Духновича.

На жаль, ніхто з етнархів карпатських русинів, – єпископ Андрій Бачинський, о. Александр Духнович, о. Августин Волошин, – не залишили своїх нащадків, хоч усі мали великі розгалужені родини. Це є одна з особливостей історії землі з багатьма іменами під Карпатами.

ДОДАТКИ

Додаток 1.

Згадка Александра Духновича про вісім покійних братів і сестер (1853)

Адам (?+1809)

Андрей (?+1811)

Афанасій (?+1818)

Марія (?+1819)

Анастасія (?+1820)

Антоній (?+1821)

Сусанна (в одруженні Невицька, ?+1829)

Анна (?+1850)

Джерело: *Албит. Приятный Памятникъ, или Дружественная Записка Александру Духновичу, Собора Крылошанъ Пряшовскаго Со-члену 1853. Отъ Друзей, ДУХНОВИЧ Олександр. Твори, В 4-х томах, Том 4, Упоряд.: О. Рудловчак. Ужгород: Гражда, 2019, с. 386–387, 435–436.*

Додаток 2.

Родовідне дерево Духновичів від д-ра Ніколая Бескида (1934) Михайль Духновичъ (Черкасскій)

↓

?

↓

Петръ Димитрій † 1827

Станиславъ † 1827

2003 р.), Гол. ред.: Мирослав Сополіга; Упоряд.: Микола Мушинка та Мирослав Сополіга. Братислава, 2005, с. 33–40.

Додаток 4

Дати та місця народження і смерті (поховання) Духновичів

Міхаїл Черкаський / Духнович? – ?, похований у с. Тополя комітату Земплін;

Василь Михайлович? Духнович – бл. 1710 р., с. Тополя (?) комітат Земплін – перед 1750 р., с. Тополя комітат Земплін;

Петро Васильович Духнович – приблизно 1744–1752 р.?, с. Тополя комітат Земплін – 30 липня 1795 р., с. Тополя комітат Земплін;

Дмитро Васильович? Духнович – 1737 р., с. Тополя комітат Земплін – 1829 р., с. Стацінська (Стакчинська) Розтока комітат Земплін;

Василь Дмитрович Духнович – 1776 р., с. Тополя комітат Земплін – 25 жовтня / 5 листопада 1816 р. с. Стацін / Стакчин комітат Земплін;

Марія Іванівна Духнович (дівоче Гербері) – 1784 р., с. Стари-на комітат Земплін – 13 липня 1843 р. с. Тур'я Ремета комітат Унг;

Адам Васильович Духнович – 1799/1802 р.?, с. Уліч Крива комітат Земплін – 1806/1809?, с. Стацін / Стакчин комітат Земплін;

Александр Васильович Духнович – 24 квітня 1803 р., с. Тополя комітат Земплін – 29 березня 1865 р. м. Пряшів комітат Шаріш; 2 квітня 1865 р. похований в крипті Катедрального собору св. Йоанна Хрестителя в Пряшеві;

Андрій Васильович Духнович – ?, с. Стацін / Стакчин – 1811/1820 р.?, с. Стацін / Стакчин;

Афанасій Васильович Духнович – ?, Стацін / Стакчин – 1818 р., с. Стацін / Стакчин);

Марія Василівна Духнович – ? с., Стацін / Стакчин – 1819 р., с. Стацін / Стакчин;

Анастасія Василівна Духнович – ?, Стацін / Стакчин – 1820 р., с. Стацін / Стакчин;

Антоній Васильович Духнович – ?, Стацін / Стакчин – 1821 р., Стацін / Стакчин;

Сузанна Василівна Духнович (одружена **Невицька**) – 1807 р., Стацин / Стакчин – 1829 р., с. Тур'я Ремета комітат Унг;

Анна / Юліанна Василівна Духнович (одружена **Данілович**) – 1806/1808 р., Стацин / Стакчин – 6 жовтня 1876 р., с. Іначовці?;

Софія Василівна Духнович (одружена **Баранкович**) – 1812 р., Стацин / Стакчин – 1882 р., с. Лотиськ?;

Терезія Василівна Духнович (одружена **Купка-Мірошай**) – 3 серпня 1814 р., Стацин / Стакчин – після 1865 р., с. Вишній Мірошів?

РЕЗЮМЕ

При незліченному числові праць про життєвий і творчий шлях різних відомих, визначних та видатних діячів минулого всі вони насамперед були чиймись дітьми і онуками, братами і сестрами, чоловіками і дружинами, батьками, дідусями і бабусями, близькими і далекими родичами... Таким був і залишається **Александр Духнович (1803–1865)** – один із трьох найвизначніших карпатських русинів (інші двоє – мукачівський єпископ **Андрій Бачинський** та прем'єр-міністр **Підкарпатської Русі** і президент одноденної республіки **Карпатської України** о. **Августин Волошин**). Дане дослідження присвячено походженню та історії двох родин народного будителя – **Духновичам** по лінії батька **Василя** і **Герберам** по лінії матері **Марії**. Також у нарисі розглядається московське походження предків **Александра Духновича** від «князя **Міхаїла Черкаського**», з'ясовано обставини появи за **Карпатами** в **Старинській долині** інших двох московських утікачів – **Гербера** і **Брили**. Автор описує всі місця, де жили батьки народного будителя **Василь Духнович** і **Марія Гербері** (села **Уліч Крива**, **Тополя** і **Стацин**), подає максимальну інформацію про історію братів і сестер **Александра** (всіх їх разом із ним було 11), народження і перші роки його життя в **Тополі**, розповідає про обставини смерті батька (1816) та матері (1843). В роботі простежено життєві долі чотирьох сестер **Александра**, які вижили в дитинстві, вийшли заміж, створили свої сім'ї та продовжили рід **Духновичів** у інших родах – **Невицьких**, **Даніловичів**, **Баранковичів** і **Купків-Мірошайів**, а відтак в родині **Натолі**. Окремо автор зупиняє увагу на приватному житті **Александра**, зокрема, його ліричних віршах до коханих

дівчат чи жінок, серед яких були Юлія (одружена Яроміс), якась Марі? та шляхтянки Аполонія Кіш, її донька Клотільда і племінниця Терезія Станкай. До всіх них серце молодого та літнього Духновича билося по-особливому. На завершення у даній статті проаналізовано місце живих сестер та їхніх дітей у заповіті (тестаменті) Александра Духновича, його останні роки життя, обставини смерті та поховання в крипті Катедрального собору Йоанна Хрестителя в Пряшеві (1865). Автор упевнений, що питання, які порушено або висвітлено в даному дослідженні, істотно доповнять велику скарбницю духовничезнавства та спонукатиме інших до нових студій з історії невичерпного карпатознавства.

Ключові слова: Духновичі, Гербери, Тополя, Старинська долина, Александр Духнович, батьки, брати, сестри, сім'я, родина, карпатські русини, церковно-парафіяльні метрики, єпархіяльні шематизми, Мукачівська єпархія, Пряшівська єпархія.

SUMMARY

DUKHOVNYCHS AND GERBERS: THE ORIGIN AND HISTORY OF THE PEOPLE'S AWAKENER OF THE CARPATHIAN RUTHENIANS ALEKSANDR DUKHOVNYCH'S FAMILIES

Despite innumerable number of works on the life and creative path of various famous, prominent and outstanding figures of the past, all of them were, first of all, someone's children and grandchildren, brothers and sisters, husbands and wives, parents, grandparents, close and distant relatives. Alexander Dukhovnych (1803–1865) was and still is one of the three most prominent Carpathian Ruthenians (the other two are bishop of the Mukachevo Diocese Andriy Bachynskyi and the Prime Minister of Subcarpathian Rus' and the President of the one-day republic of Carpathian Ukraine Fr. Augustyn Voloshyn). This study is devoted to the origin and history of two families of the folk revivalist – the Dukhovnychs on the his father's line Vasyl and the Gerbers on the mother's line Maria. The essay also examines the Moscow origin of Alexander Dukhovnych's ancestors from "Prince Mikhail of Cherkaskyi", are clarified the circumstances of their appearance in Starynska Dolina beyond the Carpathians other two Moscow fugitives – Gerber and Bryla. The author describes all the places where the parents of the people's awakener Vasyl

Dukhnovych and Maria Gerber lived (the villages of Ulich Kryva, Topolya and Stashchyn), provides maximum information about the history of Alexander's brothers and sisters (all together, including him, there were 11), his birth and the first years of his life in Topolya, tells about the circumstances of the death of his father (1816) and mother (1843). The work traces the life destinies of Alexander's four sisters, who survived childhood, got married, created their own families and continued the Dukhnovych family in other families – Nevytskyi, Danilo vych, Barankovych and Kupka-Miroshshai, and therefore in Natola's family. Separately the author draws attention to Alexander's private life, in particular, his lyrical poems to beloved girls or women, among whom were Julia (married to Jaromis), some Marie? and noblewomen Apolonia Kish, her daughter Clotilda and niece Theresia Stankai. To all of them, the heart of young and old Dukhnovych beat in a special way. In conclusion in this article analyzes the place of the living sisters and their children in the testament of Alexander Dukhnovych, his last years of life, the circumstances of his death and burial in the crypt of the Cathedral of John the Baptist in Preshov (1865). The author sure, of the issues raised that was illuminated in this research a perfect addition to the great treasury of knowledge about Dukhnovych and will encourage others to new studies on the history of inexhaustible Carpathian studies.

Keywords: *Dukhnovychs, Gerbers, Topolya, Starynska dolina, Alexander Dukhnovych, parents, brothers, sisters, family, clan, Carpathian Ruthenians, church and parish metrics, diocesan schematics, eparchy, Mukachevo Diocese, Preshov Diocese.*